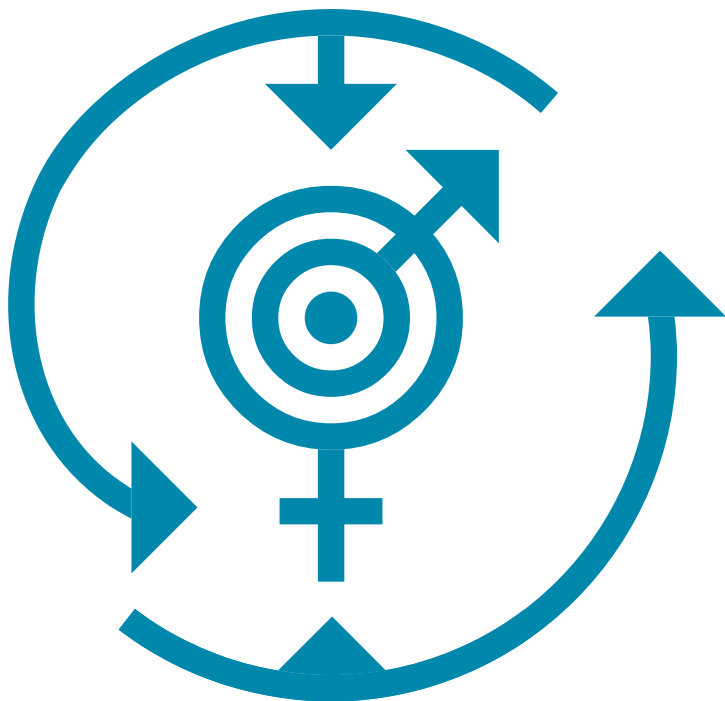

Vodič prema politici rodne jednakosti: izazovi i mogućnosti

Biljana Kašić

Janja Marijan

Jasminka Pešut

**Vodič prema politici rodne jednakosti:
izazovi i mogućnosti**

Zaklada Friedrich Ebert

Europska unija

Ova publikacija je nastala uz financijsku pomoć Europske unije (EU) a za sadržaj iste isključivo odgovora Centar za ženske studije i ne može se smatrati službenim stavom EU.

Vodič prema politici rodne jednakosti: izazovi i mogućnosti

**Biljana Kašić
Janja Marijan
Jasminka Pešut**

Centar za ženske studije
Zagreb, 2005.

IZDAVAČ: Centar za ženske studije

ZA IZDAVAČA: Biljana Kašić

UREDNIKA: Jasminka Pešut

LEKTURA: Ankica Čakardić

DIZAJN NASLOVNICE: Kristina Babić

LIKOVNO RJEŠENJE NA NASLOVNICI: Marina Ribarović

PRIJELOM: Susan Jakopec

TISAK: Gipa d.o.o., Zagreb

NAKLADA: 1500

ISBN 953-6955-09-1

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica - Zagreb

UDK 305-055.2(035)
342.7-055.2(497.5)(035)

KAŠIĆ, Biljana

Vodič prema politici rodne jednakosti :
izazovi i mogućnosti / Biljana Kašić,
Janja Marijan, Jasminka Pešut. - Zagreb :
Centar za ženske studije, 2005.

ISBN 953-6955-09-1

1. Marijan, Janja 2. Pešut, Jasminka
I. Jednakost spolova — Priručnik II.
Ravnopravnost spolova — Priručnik III.
Ravnopravnost spolova — Hrvatska —
Nacionalna politika

Sadržaj

1. Uvodne napomene	7
2. Mapa pojmova	9
3. Kronologijska mapa mehanizama rodne jednakosti iz hrvatskoga konteksta	21
4. Mapa odgovornosti	34
5. Prepreke u provedbi rodno osviještene politike	35
6. Primjer: Politika rodne jednakosti i obrazovanje	37
7. Izazovi i mogućnosti	46
8. Prilog: Zakon o ravnopravnosti spolova	48

1. UVODNE NAPOMENE

Namjera je *Vodiča prema politici rodne jednakosti: izazovi i mogućnosti*, prije svega, dati uvid u složenost problematike rodne jednakosti, složenost kako konceptualno-teorijske naravi tako i one političko-provedbene. *Vodič* je nastao unutar projekta Centra za ženske studije *Rodna jednakost: od koncepta do provedbe*, koji se odvijao od listopada 2004. do listopada 2005. godine i uključivao je različite aktivnosti namijenjene javnim djelatnicima i djelatnicama koji/e se u svom radu susreću s različitim aspektima pitanja rodne jednakosti. Stoga su u *Vodiču* za čitanje i promišljanje ponudeni različiti tekstovi i sadržaji koji bi osim uloge podsjetnika željeli imati i ulogu poticaja za nova promišljanja o ovoj kompleksnoj temi koja presijeca pitanja ljudskih prava, spolnih/rodnih identiteta, razumijevanja kako različitih politika tako i svjesnog zauzimanja za promicanje rodne jednakosti.

Pri izradi *Vodiča* susrele smo se i s problemima koji uključuju kako one konceptualno-sadržajne i metodološke naravi tako i one diskurzivne. Dok je primjerice u dijelu *Vodiča* koji je naslovljen *Kronologijska mapa rodne jednakosti* uloženi znatan istraživački napor kako bi se iznašli i na jednom mjestu okupili podaci iz različitih izvora, dotle je u *Mapi pojmova* trebalo rasvijetliti 'zbrku' i ukrštanje pojmova: onih koji se odnose na spolnu/rodnu jednakost, odnosno ravnopravnost gdje se, ponekad, isti rabe u svakodnevnom govoru te u pravnim izvorima (vidjeti npr. Ustav Republike Hrvatske i Zakon o ravnopravnosti spolova) kao istoznačnice, a ponekad imaju ponešto različita značenja ili posve drukčiji smisao. Postavilo se i pitanje kako odabrati važne sadržaje o području rodne jednakosti, a ujedno prirediti jasan i pregledan materijal, poticajan za uporabu. Namjera nam nije bila izraditi sveobuhvatan vodič o rodnoj jednakosti, već u obliku "patchworka" naglasiti samo neke od tema, sadržaja i primjera koji mogu poslužiti kao olakšivači i smjerokazi u daljnjem promišljanju ove problematike, čijem razumijevanju ovaj *Vodič* donosi i aktivistički pristup. Dakako, takav pristup je vidljiv prije svega iz uvrštavanja prijedloga sudionika

VODIČ PREMA POLITICI RODNE JEDNAKOSTI

i sudionica spomenutoga Projekta, za unaprjeđivanje politike rodne jednakosti.

Vodič je upravo zaključni dio projekta Centra *Rodna jednakost: od koncepta do provedbe* koji se odvijao zahvaljujući financijskoj potpori **Europske komisije** i **Britanskoga veleposlanstva** u Zagrebu. Obrazovni dio *Projekta* su uz članice Centra za ženske studije izvodile gošće **Dubravka Šimonović**, **Inga Tomić-Koludrović**, **Jagoda Milidrag Šmid**, **Morana Paliković** i **Smiljana Leinert-Novosel**, kojima i ovom prigodom još jednom najsrdačnije zahvaljujemo.

Isto tako, zahvaljujemo volonterki Centra za ženske studije **Ani Balzar** (Smith College, SAD) za podršku pri izvedbi Projekta.

Urednica

2. MAPA POJMOVA

RODNA/SPOLNA JEDNAKOST¹

Jednakost je ključni koncept za feminističku teoriju i politiku a čijim se ostvarenjem razrješuju kompleksni odnosi muške moći, potčinjenosti i dominacije na društvenom, političkom, kulturnom i ekonomskom planu kao i osobnom životu i omogućuje ozbiljenje žena kao punopravnih i slobodnih bića.

Rodna/spolna jednakost (jednakost po spolu/rodu) znači jednakost svih ljudskih bića neovisno o njihovom spolu ili rodu, temeljem pripadnosti ljudskoj zajednici, i utoliko predstavlja vrednotu koju valja dosegnuti, a predmnijeva sadržaje, postupke i modele kojima se ista ostvaruje. Pitanje jednakosti po spolu/rodu uključuje pravo na jednakost i jednake mogućnosti kao i pravo na razliku; priznanje prava i subjektivna znanja o istom, a tiče se samo/reprezentacije, samo/poštovanja kao i mnogostruke identifikacije svih pojedinaca/ki kao ljudskih bića, te načela i aspekata ljudskog i ljudskosti.

Jednakost se povezuje s pojmom jednakopravnosti, ravnopravnosti i politikom jednakih mogućnosti, a u širem sklopu s različitim antidiskriminacijskim postupcima/postupanjima i praksama.

Postoje različita feministička motrišta putem kojih se jednakost objašnjava: filozofijsko, političko, povijesno i pravno.

Filozofijsko tumačenje spolne/rodne jednakosti polazi od jednakosti kao neupitne vrednote i poveznice jednakosti i slobode, jer tek jednaki/e pojedinci/ke postaju u povijesnom i društvenom okruženju slobodni/e, te istražuje načine kako će se kao spolna/rodna i seksualna bića ozbiljiti. Naime,

¹ Oznaka jednakosti kao "rodne/spolne" pokazuje, s jedne strane, nemogućnost svodivosti jednakosti samo na rodno obilježje, a s druge strane, kompleksnost određenja i prijeor spola i roda u njihovoj dinamičkoj interpovezivosti i odvojenosti.

žene su slobodna i jednaka bića s muškarcima temeljem “univerzalne ljudskosti”, te svaka teorija pravednosti i prava počiva na ovoj premisi.

Politički koncept jednakosti upravo proizlazi iz načela slobode kao ideala koji pripada ljudskim bićima i čini ih svojstvenim kao što ih činjenica univerzalne ljudskosti čini jednakim neovisno o spolu/rodu. S obzirom da je rodna jednakost uvjet političkog i svakog drugog postupanja i djelovanja, ona bi trebala biti upisana u koncept društvenog ugovora kao predložka za djelovanje u političkoj sferi. Kritika društvenog ugovora, koju izvodi politologinja Carole Pateman, tiče se građanstva i univerzalne političke jednakosti koja povijesno nije značila jednakost po spolu, već je eksplicitno isključivala žene iz poslova javnog upravljanja, kao i same prirode istog koji nije ništa drugo do spolni ugovor temeljen na patrijarhalnom pravu muškaraca nad ženama (Pateman 1998:41).

Povijesno tumačenje jednakosti polazi od analize diskriminacijskih praksi tijekom povijesti a koje počivaju na istim društvenim i kulturalnim obrascima koji proizvode i recikliraju stavove i mišljenja prema kojima žene po svojoj prirodi nisu jednake s muškarcima te oko “prirodne” nejednakosti usustavljaju svaku spolnu razliku.

Koncept univerzalne emancipacije s kraja osamnaestoga stoljeća nipošto nije značio i žensku emancipaciju, a činjenica da se rodna/spolna neravnopravnost pokazuje konstitutivnom, a nipošto usputnom sastavnicom korpusa ljudskih prava, određuje položaj žena još desetljeća poslije. Isto tako, ni formalna politička jednakost žena koja se oživotvoruje dobivanjem prava glasa nije značila zbiljsku jednakost zbog zapletenosti u mnogostruke kontekste patrijarhalne moći koji se iz različitih očista istražuju.

Pravno tumačenje jednakosti u fokusu ima usustavljanje jednakosti ljudi kao spolnih/rodnih bića u poredak pravnih normi i legislative općenito, odnosno kreiranje pravnog okvira za postizanje jednakosti žena i muškaraca te osoba drukčijih seksualnih preferencija. Na semantičkoj razini ono razrješava prijevor kako pravnim jezikom spol preobraziti u rod; na proceduralnoj razini ono se bavi pravničkim ritualima i zakonskim interpretacijama; na funkcionalno-praktičnoj razini ono razrješuje diskriminacijske postupke oko nejednakosti.

Nosivo je pitanje vode li pravne reforme prema rodnoj jednakosti k zbiljskoj jednakosti, odnosno jednakosti pozicioniranja žena kao slobodnih osoba ili se ovi programi temelje na projektima koji to tek djelomično zadovoljavaju. Drugim riječima, u kojoj će mjeri koncept formalne jednakosti moći ispuniti ideal jednakosti i do kojih će granica proširiti polje *mainstream* feminističke pravne analize tako da uključi sve rodove, preciznije one na koje

se heteroseksualna matrica ne odnosi. Raspre se vode oko toga u kojoj je mjeri rodna usporedba (muškarac-žena) upotrebljiva matrica pri postizanju ideala jednakosti (npr. D. Cornell, 1998) općenito, a napose, koliko osobe s drukčijim spolnim preferencijama (lezbijke ili gay populacija) mogu sebe ozbiljiti unutar heteroseksualnog formata.

Unutar feminizma danas postoje dvije dominantne struje u raspi oko jednakosti: jedna koja zagovara *feminizam jednakosti* i druga – *feminizam razlike* (Hirschmann 2000:612). Pripadnice/i prve struje smatraju da je ženama važna jednakost jer su u svim značajnim obilježjima iste s muškarcima, pri čemu se "istost" između muškaraca i žena, neovisno je li riječ o sposobnosti ili statusu, razumijeva u smislu proceduralne jednakosti u pravima, mogućnostima i zakonskim normama. S obzirom da procedura nerijetko poštuje jednake ženske sposobnosti i mogućnosti u odnosu na muškarce, *feminizam jednakosti* zagovara mjere poput afirmativne akcije, jednaku odgovornost i pravičnu razdiobu između žena i muškaraca oko kućnog rada.

Teoretičarke *feminizma razlike* smatraju da ovaj koncept u osnovi potcjenjuje žensku jednakost činjenicom previda razlike žena (uključujući njihove različite sposobnosti i potrebe), a uzimanjem muškarca za mjeru jednakosti te muškog iskustva kao "rodno neutralnoga", spomenuti koncept, isto tako, generira samu rodnu nejednakost.

Feminizam razlike (Okin, Scott, Gilligan) daje prednost supstancijalnoj jednakosti nad proceduralnom zagovarajući temeljne strukturalne promjene koje uključuju pozicioniranje i oko vrijednosti same jednakosti, što je po njima važnije od liberalnih vrijednosti distributivne pravde, kompetitivne ekonomije ili vladavine prava koje zagovara *feminizam jednakosti*.

Neke feministkinje (Finemann, Kittay) smatraju važnim povezati ova dva koncepta redefiniranjem same jednakosti na temelju posebnosti konteksta i političke kulture te kompleksnosti značajki jednakosti i razlike, što je sabrano u njihovu zahtjevu "jednakost kroz razlike".

Suvremeno feminističko tumačenje jednakosti neovisno o različitim motrištima polazi od sustavne kritike patrijarhalne strukture moći koja iskrivljuje razumijevanje spolne/rodne jednakosti i podržava diskriminaciju putem spoznajnih predrasuda, obrazovanja, politike, različitih modela vladanja, običajnog prava i tzv. spolnog ugovora i sl.

Uz analizu uzroka, razvija teorijsku argumentaciju te stvara načine i mehanizme za dokidanje diskriminacije te ozbiljenje stvarne jednakosti muškaraca i žena u životu, javnoj i privatnoj sferi, obrazovanju, svijetu rada i dr.

Govori se o više vrsta/tipova jednakosti: formalnoj (normativnoj) i zbiljskoj, proceduralnoj i supstancijalnoj (sadržajnoj), a jednakost sve više biva predmetom analize iz spektra različitih ljudskih prava i njihove umreženosti (klasne, spolne, rasne, socijalne), multikulturalnosti, odgovornosti, neoglobalne etike i pravde, iskoračujući prema uvažavanju različitosti (Squires 2004:12).

RODNA/SPOLNA RAVNOPRAVNOST

RODNA/SPOLNA RAVNOPRAVNOST ili **ravnopravnost po rodu/spolu** znači doslovno jednaka prava spolova/rodova, odnosno žena i muškaraca, temeljem *srvanjivanja prava* odnosno dovođenja žene u istu ravan s muškarcem u sferi prava. Stoga se ravnopravnost razumijeva i kao formalna jednakost te se načela formalne jednakosti na nju i odnose.

Žene su povijesno, a i pred pravnim ustanovama bile zakinite u svojim pravima, posve obespravljene ili su imale manjak prava i moći u pravima u odnosu na muškarce.

Ravnopravnost je pretpostavka i uvjet postizanja jednakosti žena i muškaraca, a povijesno se ostvarila najprije putem prava žena na participiranje u javnosti odnosno u politici kao javnom poslu od dobrobiti za oba spola/roda, te putem prava na obrazovanje i prava sudjelovanja u sferi rada. Zbog ostvarivanja pune ravnopravnosti valjalo je zakonski pribjeći pravnim odrednicama koje potražuju "iznimku" od pravne norme kako bi se diskriminatorni učinci pretpostavne društvene neravnopravnosti pravnih subjekata – pripadnika/pripadnica određenog spola ili spolne orijentacije – prepoznali i otklonili.

"Normativni izričaj te iznimke", javlja se kao "načelo jednakih mogućnosti" (Rodin 2003:4), za čim poseže ideal pravednosti kako bi se diskriminatorni učinci pretpostavljene društvene neravnopravnosti pravnih subjekata – pripadnika određenoga spola ili spolne orijentacije – prepoznali i otklonili. U pravnom smislu načelo jednakih mogućnosti iskazano je kao sustav "posebnih" ili "pozitivnih mjera" (afirmativna akcija ili pozitivna diskriminacija).

Pravna ravnopravnost se često razumije kao jedan od instrumenata za ozbiljenje jednakosti. Drugim riječima, izjednačenost u pravima po spolno/rodnoj osnovi, odnosno ravnopravnost, upisana je u format jednakosti kao vrednote nizom zakonskih odredbi i ugovora te regulatornih aktivnosti državnih subjekata kao pretpostavke antidiskriminacijskoga čina.

Rodna/spolna ravnopravnost često se izjednačuje s rodnom/spolnom jednakošću i jednakopravnošću, a što proizlazi iz spoznajnih, prijevodnih i povijesnih razloga uporabe pojmova. Primjerice, pojam ravnopravnosti žena

u socijalističkome poretku, kao i u različitim sindikalnim inicijativama i pokretima, bio je istoznačan s pojmom jednakosti ne samo zbog povijesno izborne jednakosti u političkoj sferi, često svodive na formalnu, već i zbog svoje klasno-emancipacijske misije i solidarnosti. Prijepor oko jednakosti i ravnopravnosti, odnosno njihove semantičke preklapivosti i razlike, pokazuje se vidljivim posebice u suvremenim feminističkim teorijama dvadesetoga stoljeća kada se postavlja pitanje ženskog subjektiviteta i razlike, aktivnog i pasivnog građanstva, formalne jednakosti i zbiljske jednakosti.

Ravnopravnost predmnijeva jednako uključivanje žena i muškaraca u sve aspekte života i društva u cilju pravednosti i preuzimanja odgovornosti, kvalitete života, uspjehnosti i učinkovitosti.

RODNO OSVIJEŠTENA POLITIKA (*gender mainstreaming*)²

Rodno osviještena politika je pojam koji istodobno predstavlja sadržaj i strategiju; skup mjera i evaluaciju njihove učinkovitosti, osvještavajuću intenciju i obilježja socijalnog inženjeringa, s ciljem da u samu maticu javne vlasti implementira jednakost žena i muškaraca.

Rodno osviještena politika je u najširem smislu percipirana i prihvaćena kao nova strategija jednakosti (Squires 2004:2) ili strategija "novog" pristupa ideji jednakosti na međunarodnoj razini (Shaw 2003:37), i u tom smislu kao model sustavne reorganizacije i poboljšanja u provedbi politike rodne jednakosti i višestrukog integriranja rodne perspektive u politički sistem na svim njegovim razinama i planovima djelovanja.

Ideja rodno osviještene politike prvi se put pojavljuje nakon Treće svjetske konvencije Ujedinjenih naroda (UN) o pravima žena, a povodom rasprave o statusu žena u razvojnim programima pomoći 1985. godine, a desetljeće poslije, na Četvrtoj svjetskoj konferenciji žena UN-a u Pekingu, u vidu Platforme za djelovanje, zadobiva rang strategijskog cilja u ostvarivanju jednakosti. Mnoge države, uključujući i one Europske unije od početka devedesetih donose nacionalne platforme za provedbu rodno osviještene

² Riječ je o teško prevodivom pojmu upravo zbog kompleksnosti njegova sadržaja, množini aspekata koji uključuje, intenciji koja mu se pripisuje kao i procesualnosti. Uz sve moguće primjedbe ovom prijevodu, koji je nastao temeljem znanstvenostručne raspre uskoga kruga stručnjaka/inja s Pravnoga fakulteta u Zagrebu i stručnjakinja Centra za ženske studije u prosincu 2002. godine, dva su razloga ovom odabiru: namjera da se označi koherencija mjera politikom kao skupnim pojmom i da se u pojam umetne osvještavanje kao integracijska dimenzija navedene politike.

politike, poduprte politikom međunarodnih tijela, institucija Europske unije (Europske komisije i Vijeća Europe) i ženskih organizacija.

Rodno osviještena politika predstavlja skup mjera usmjerenih na ozbiljenje jednakosti žena i muškaraca, načine ostvarivanja i dosege njihove učinkovitosti kao i aspekte rodne osjetljivosti koji se na različite načine povezuju u sferama cjelokupnoga društvenog sustava i javne vlasti. Stoga sam pojam sadrži značajke osvješćivanja, procesualnosti i dinamičke evaluacije koja računa na formuliranje i donošenje pozitivnih mjera od strane ovlaštenih subjekata u svim onim slučajevima kada je posrijedi diskriminacija po rodno/spolnoj osnovi. Koncept rodno osviještene politike podrazumijeva prije svega njeno normativno formuliranje, odnosno sustav mjera koju taj tip politike predmnijeva u svome promicateljskom i izvedbenom smislu, uključujući dosege učinkovitosti za ravnopravni status obaju rodova (muškaraca i žena).

Na razini doslovnog prevođenja – riječ je o “umatičnjenju” spola/roda u sve sfere i slojeve društva, državne uprave, javnog djelovanja, vlasti, obrazovanja, medija i života građanki/građana općenito.

U kojoj je mjeri kompleksan sadržaj pojma, najbolje govori primjer akcijskog programa ostvarenja jednakih mogućnosti muškaraca i žena Europske unije (1996.–2000.) koji obuhvaća osvještavanje, mobilizaciju i stvaranje mnogostrukih uvjeta za oživotvorenje jednakih prava u sferi rada, obrazovanja, javnog i privatnog života te mobilizaciju ključnih činitelja u tom smjeru (Zrinščak 2003:79).

Dva osnovna razloga zbog kojih je ovaj koncept voljno i sa simpatijom prihvaćen su: svijest o nuždi efikasnog ostvarivanja jednakosti i u tom smislu potpora ohrabivanju i ubrzavanju samoga procesa prema rodnoj jednakosti i prepoznavanje političkoga značenja rodne jednakosti za oblikovanje drugih antidiskriminacijskih politika u smjeru uvažavanja razlike i različitosti.

Rodno osviještena politika pojavljuje se kao mogućnost razrješenja, odnosno, iskoraka iz nedovoljno produktivnih i necjelovitih rješenja tzv. tradicionalnih modela postizanja jednakosti.

Povijesno gledano, mogu se identificirati tri faze u pristupu Europske komisije rodnoj jednakosti u posljednja tri desetljeća: politika jednakoga postupanja ključna za sedamdesete, sustav afirmativne akcije ili pozitivnih mjera u osamdesetima i rodno osviještena politika u devedesetima (Rees, 2002:48). Polazeći od postavke kako postojeći politički sustavi recikliraju i uzrokuju sustavnu diskriminaciju zbog kojih i nije bilo moguće ostvarivanje pune jednakosti, uloga nove (ili prema nekima “alternativne”) strategije je, usredotočiti se na “strukturalnu” reprodukciju rodne jednakosti u društvu s ciljem temeljne transformacije.

Razvoj strategije rodno osviještene politike u ovom pravcu uključuje širok raspon fokusa u razmatranju rodne jednakosti i svijest o potrebi poduzimanja kritičkih iskoraka u pristupu – od temeljnih preispitivanja uvjeta zbog čega žene nisu primjereno zastupljene u pojedinim sferama vladanja do istraživanja odnosa moći među spolovima u njihovoj slojevitosti, uključujući prikrivene sporove i konflikte.

Rodno osviještena politika, s jedne strane, čini rodnu perspektivu i rodnu jednakost kao nosive ciljeve vidljivima u svim procesima i dokumentima, s druge strane, ona je komplementarna strategija ženskom osnaživanju.

Uz svijest o potrebi provedbe rodno osviještene politike na svim razinama, kako bi se ozbiljila puna rodna jednakost, unatrag nekoliko godina pojavljuju se mjesta kritike koja propituju sveobuhvatnost ovoga koncepta. Nosiva dvojba koja se u teorijskim feminističkim krugovima danas postavlja, a temeljem je prvih komparativnih istraživanja, jest u kojoj je mjeri rodno osviještena politika transformativna strategija, što znači uključujuća za različitosti, demokratska i participatorna, a u kojoj tek socijalni inženjering i birokratsko sredstvo integracije jednakosti (podsredstvom tehničkih alatki i metoda) kao političkog zahtjeva.

Iako je, prema prosudbi teoretičarke Judith Squires, napredak napravljen poglavito u razvoju modela rodno osviještene politike kao skupa alatki i metoda za provedbu jednakosti, transformativni potencijal politike kao zbiljske politike jednakosti i njene teorijske koherencije razabire se tek djelomično, putem fragmentiranog pristupa provedbe i primjene specifičnih, usko-postavljenih programskih mjera.

Na djelu su tri modela rodno osviještene politike (Squires 2004:7):

- *integracionistički model* – široko prihvaćen, a u kreiranju mjera za djelovanje fokusiran na ulogu eksperata i birokratsku proizvodnju znanja o podacima;
- *model orijentiran na program i sadržaj politike* – ima za cilj sudjelovanje, prisustvo i osnaživanje nepriviligiranih skupina, napose žena, a oblikuje se i evaluira putem konzultacija s civilnim društvom,
- *transformativni model* – model koji uvažavanjem jednakosti u njegovoj kompleksnosti istodobno integrira i preobražava politiku rodne jednakosti (uključujući politiku jednakih mogućnosti i integraciju ženske perspektive) u smjeru zaokreta k zbiljskoj jednakosti i demokraciji oslobođenja.

Judith Squires predlaže da se rodno osviještena politika razmotri u kontekstu različitih političkih zahtjeva jer se ni jedno pitanje jednakosti (od seksualne orijentacije do problema generacijske ili rasne segregacije) ne može

riješiti izolirano; drugim riječima, rodna jednakost može biti ozbiljena samo unutar kompleksnosti sadržaja jednakosti. Razumijevanje što ovaj tip procesa može značiti u kontekstu različitosti i različitih problema diskriminacije, a ne samo rodne/spolne, predstavlja značajan izazov i može, prema njenom mišljenju, preobraziti strategiju iz pozicije tehnokratskog pristupa, sustava alatki i mjera prema kreativnim rješenjima i zbiljskoj jednakosti.

Uz teorijski pristup rodno osviještenoj politici koji otvara niz prijedora oko emancipacijsko-vrijednosnoga sadržaja same politike i veze s konceptima jednakosti, slobode i pravednosti, dominantan je onaj političke naravi.

Iz motrišta Europske unije, ovaj pojam od 1996. godine, s jedne strane, funkcionira kao “paket mjera” kojih se sve članice Europske unije³ moraju pridržavati, a s druge strane, kao integracijski instrument koji je ujedno mjera vrijednosti i demokratičnosti svakoga društva odnosno državne zajednice.

S obzirom da je isto tako riječ o funkcionalno-operabilnom pojmu, postoji danas i čitav niz razvijenih operabilnih naputaka od strane eksperata/ekspertkinja, a u cilju njegove provedbe.

Tako, primjerice, Carolyn Hannan (Hannan 2000:13) predlaže šest jasnih koraka važnih za operacionalizaciju ove strategije:

- identificiranje rodne perspektive u svim sferama/razinama putem, primjerice, rodne analize, s istodobnim naglaskom na sadržaj i način reprezentacije teme;
- prepoznavanje onoga što je ključno za što aktivniju promociju rodne jednakosti u određenom području ili sektoru;
- identificiranje postojećih mogućnosti u različitim područjima rada i koje se dodatne akcije trebaju poduzeti;
- razvoj jasnoga akcijskog plana s ciljevima, aktivnostima i očekivanim rezultatima, uključujući indikatore za mjerenje napretka;
- uključivanje akcijskoga plana u sve planirane dokumente (od srednjoročnog plana preko budžeta do izvedbenih evaluacija);
- implementiranje sustava redovne i sistematske procjene i evaluacije rezultata u redovna planiranja, programiranja.

O rodno osviještenoj politici razgovara se u kontekstu feminističke teorije, teorije organizacijske prakse, teorije društvenih pokreta, pravne teorije

³ Tako “rodno osviještena politika” predstavlja i politički zahtjev koji Europska unija nameće Hrvatskoj u procesu priključenja; drugim riječima, riječ je o harmoniziranju sustava Hrvatske s normativnim standardima, političkom platformom i strategijom Europske unije.

i transnacionalnih političkih programa kao i s pozicije različitih interesa i motivacije (upravljačkih struktura, ženskih nevladinih organizacija, međunarodnih organizacija i dr.). Primjetno je da, primjerice, upravljačke strukture naglasak stavljaju na provedbu formalne jednakosti, ekspertizu i konstituciju tijela za provedbu, dok su ženske organizacije okrenute ovjeri ženskoga glasa u javnosti i afirmaciji sadržaja supstancijalne jednakosti.

Zaključno, unatoč različitim pristupima ovom pojmu i različitim načinima uporabe, kao i dvojabama oko doseganja njegove primjene posebice u smjeru ozbiljenja jednakosti, riječ je o izazovnoj strategiji koja angažira kritična pozicioniranja svih činitelja u provedbi.

Rodno osviještena politika u hrvatskome kontekstu podrazumijeva:

- paket mjera (prije svega zakonskih te onih systemske naravi), instrumenata i postupaka kojim se ova politika primjenjuje ili posreduje
- tijela za provedbu politike na svim razinama (od Vladinog Ureda za ravnopravnost spolova, instituta Pravobraniteljice do Povjerenstava na županijskoj i lokalnoj razini te osoba koje su zadužene koordinirati ravnopravnost spolova u raznim tijelima državne uprave, pri čemu se kao važnim pitanjem nameće vertikalna, odnosno horizontalna, mogućnost/moć odlučivanja i pokretljivost)
- mehanizme za provedbu rodno osviještene politike
- sustav nadzora u primjeni, odnosno učinkovitosti, tih mjera
- mjere za rodno senzibiliziranje činitelja/subjekata u procesu provedbe (djelatnici i djelatnice javnih službi, mediji, nastavnici i nastavnice u obrazovanju i dr.)
- modele suradnje i uporabe svih resursa i sektora (državna uprava, istraživački centri, obrazovanje, feministički teorijski "inputi", ženske organizacije, mediji)
- odgovornost za postupanje
- mehanizme kontrole
- evaluaciju/samoevaluaciju u svim fazama provedbe

Izvori i literatura

Booth, Cinnamon, 2002.: Gender Mainstreaming in the European Union. Towards a New Conception and Practice of Equal Opportunities?; *The European Journal of Women's Studies*, vol. 9 (4): 430-446.

Barada, Valerija/Jelavić Željka (ur.), 2004.: *Uostalom, diskriminaciju treba dokinuti!* Priručnik za analizu rodni stereotipa, Centar za ženske studije, Zagreb

Cornell, Drucilla, 1998.: *At the Heart of Freedom. Feminism, Sex & Equality*, Princeton University Press, Princeton

Gender Mainstreaming: Conceptual Framework, Methodology and Presentation of Good Practices, Final Reports of Activities of the Groups of Specialists on Mainstreaming (EG-S-MS), 2004.: Council of Europe, Directorate General of Human Rights, Strasbourg

Hannan, Carolyn, 2000.: *From Concept to Action: Gender Mainstreaming in Operational Activities, A Review of UNDP Supported Activities UN HQs New York 20-21 March 2000* <http://www.un.org/womenwatch/osagi/pdf/unpaper.PDF> (16.7.2005.)

Hirschmann, Nancy, J., 2000.: Equality; Kramarae, Cheri/Spender, Dale (ur.), *Routledge International Encyclopedia of Women. Global Women's Issues and Knowledge*, Routledge, London/New York, vol.4

100 Words for Equality. A Glossary of Terms on Equality Between Women and Men, European Commission URL: http://europa.eu.int/comm/employment_social/gender_equality/docs/glossary/glossary_en.pdf (26.8.2005.)

Pateman, Carole, 1998.: *Ženski nered*, Ženska infoteka, Zagreb

Pateman, Carole, 2000.: *Spolni ugovor*, Ženska infoteka, Zagreb

Rodin, Siniša, 2003.: Rodna jednakost – Temeljni pojmovi i uloga europskog konteksta; Hrvatska agenda jednakosti rodova za 21. stoljeće; Rodin, Siniša (ur.), *Jednakost muškarca i žene, Pravo i politika u EU i Hrvatskoj*, Institut za međunarodne odnose, Zagreb

Rees, Theresa, 2002.: The Politics of 'Mainstreaming' Gender Equality; Breitenbach i dr. (ur.), *The Changing Politics of Gender Equality in Britain*, Basingstoke, Palgrave

Shaw, Jo, 2003.: Rodno osviještena politika u EU – Odsutnost ustavne dimenzije; Rodin, Siniša (ur.), *Jednakost muškarca i žene, Pravo i politika u EU i Hrvatskoj*, Institut za međunarodne odnose, Zagreb

Squires, Judith, 2004.: Is Mainstreaming a Transformative Practice? Theorising Mainstreaming in the Context of Diversity and Deliberation; rad u pripremi za *Social Politics*, 1-23. URL: <http://www.liv.ac.uk/law/ukcroatia/documents/Squires%20dec%2004%20conf.pdf> (11.7.2005.)

Zrinščak, Siniša, 2003.: Socijalna politika i rodna jednakost; Rodin, Siniša (ur.), *Jednakost muškarca i žene. Pravo i politika u EU i Hrvatskoj*, Institut za međunarodne odnose, Zagreb

VODIČ PREMA POLITICI RODNE JEDNAKOSTI

“Ravnopravnost spolova znači da su žene i muškarci jednako prisutni u svim područjima javnog i privatnog života, da imaju jednak status, jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava, kao i jednaku korist od ostvarenih rezultata.” (Zakon o ravnopravnosti spolova, čl. 5.)

“Sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova, mirotvorstvo, socijalna pravda, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav najviše su vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava.”

(Ustav Republike Hrvatske, čl. 3.)

[Rodno osviještena politika] je “...proces procjenjivanja posljedica koje za žene i muškarce ima svako planirano djelovanje, uključujući zakonodavstvo, politiku i program, u svim područjima i na svim razinama. To je strategija pretvaranja interesa i iskustva žena, kao i muškaraca, u cjelovitu dimenziju planiranja, provedbe, nadzora i vrednovanja politika i programa u svim političkim, gospodarskim i društvenim sferama, kako bi muškarci i žene dobili jednako i kako se nejednakost ne bi ponavljala.”

(Izvješće gospodarskog i socijalnog vijeća Ujedinjenih naroda iz 1997. Ujedinjeni narodi 1997., prema: *Uvođenje načela ravnopravnosti spolova u praksu. Priručnik*, Centar za ravnopravnost spolova, Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Vlade RH, 2003.)

“Rodna jednakost znači jednaku prisutnost, moć i sudjelovanje oba spola u svim područjima javnog i privatnog života. Rodna jednakost je suprotna rodnoj nejednakosti, ne rodnoj različitosti, te stremi promicanju punog sudjelovanja žena i muškaraca u društvu.”

(dokument Vijeća Europe od 26. ožujka 1998. godine pod naslovom *Rodno osviještena politika, konceptualni okvir, metodologija i prezentacija dobre prakse*, prema: Rodin (ur.), 2003.)

“Svatko u Republici Hrvatskoj ima prava i slobode, neovisno o njegovoj rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama.”

“Svi su pred zakonom jednaki.”

(Ustav Republike Hrvatske, čl. 14.)

3. KRONOLOGIJSKA MAPA MEHANIZAMA RODNE JEDNAKOSTI IZ HRVATSKOGA KONTEKSTA¹

Govoriti o politici rodne jednakosti, između ostaloga, znači govoriti o pravnoj zaštiti ženskih prava te o izvorima koji takvu zaštitu propisuju.

Ustav Republike Hrvatske kao najviši pravni akt države propisuje kako zakoni moraju biti u skladu s Ustavom, a drugi propisi u skladu s Ustavom i zakonima (čl. 5.). Nadalje, Ustav propisuje kako međunarodni ugovori koji su sklopljeni i potvrđeni u skladu s Ustavom i pritom objavljeni, a koji su na snazi, čine dio unutarnjega pravnog poretka Republike Hrvatske, te su po pravnoj snazi iznad zakona. (čl.140.)

Kronologijska mapa kojom smo pokušale dati što potpuniji prikaz pravnih izvora važnih za provođenje politike rodne jednakosti u Hrvatskoj sadrži stoga i međunarodne ugovore kao i odredbe Ustava i zakona. Pritom, napominjemo da smo međunarodne ugovore datirale prema godini kad ih je Hrvatska usvojila, jer nam je cilj bio pokazati razvoj zakonodavstva, tijela i raznih strategija, imajući prvenstveno u vidu domaći kontekst.² Nismo se

¹ Mapa započinje s 1948. godinom, odnosno godinom proglašenja Opće deklaracije Ujedinjenih naroda o pravima čovjeka, u vrijeme u kojem je Hrvatska egzistirala u okviru Federativne Narodne Republike Jugoslavije (dalje: FNRJ). Činjenica da se radi o deklaraciji, a ne međunarodnome ugovoru, razlog je što ju ovdje datiramo prema godini njena donošenja.

² FNRJ, odnosno Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (dalje: SFRJ), prvotno je bila strankom brojnih međunarodnih ugovora. Nakon raspada bivše države, Hrvatska se notifikacijama o sukcesiji priključila onim ugovorima koje je željela zadržati na snazi. Glede takvih ugovora postoji pravni kontinuitet, odnosno, između raspada SFRJ i notifikacije o sukcesiji, ne postoji pravna praznina. Kako je nas ovdje zanimao prvenstveno razvoj politike rodne jednakosti u RH, takve smo međunarodne ugovore datirale prema notifikaciji o sukcesiji RH. Notifikacijama o sukcesiji Hrvatska je stranka takvih ugovora od 8. 10. 1991.

upuštale u dubinsku analizu pojedinih zakona, tijela, ili/i strategija, već smo nastojale dati pregled upravo onih, koji bilo u cjelini bilo ponekim dijelovima, govore u prilog razvoju rodne jednakosti u Hrvatskoj.

Mapu smo izradile na način da smo, s obzirom da su nam godine u kronologijskom slijedu – matrica, izdvajale samo one u kojima je dolazilo do pomaka u politici rodne jednakosti pojavom zakona (ili odredbe u zakonu), pojavom tijela za provedbu iste ili/i pak usvojene strategije/politike/programa. Radi preglednosti, svaka je od tih godina predstavljena putem tri navedene odrednice a pri tome smo međunarodne ugovore, tijela i strategije/politike istaknule kurzivom.

Zbog velikog broja zakona i ugovora odlučile smo se napraviti određenu selekciju. Gotovo svaki propis danas, a u kojem se nalaze antidiskriminacijske odredbe, u sebi sadrži i zabranu diskriminacije temeljenu na spolu. To je postalo civilizacijskom tekovinom i međunarodnim standardom. Sukladno tome, napominjemo da su u Republici Hrvatskoj (dalje: RH) na snazi, osim onih navedenih, i drugi propisi kojima se ljudska prava štite, između ostalih i zabrana diskriminacije temeljene na spolu.³

Nadalje, kako Hrvatska nije članica Europske Unije (dalje: EU), u mapi se ne navode pravni izvori EU važne za rodnu jednakost. Ipak, hrvatsko polazište jest pristup Uniji, a jedan od navedenih uvjeta koji moramo zadovoljiti kako bi se to i ostvarilo jest usvajanje cjelokupnog *acquis communautaire* (pravne stečevine Zajednice). Sklapanjem Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, Hrvatska je i formalno preuzela dužnost usuglašavanja svoga zakonodavstva s *acquisom*, pa su rezultat toga i pozitivni pomaci u pravnom sustavu, a u smjeru rodne jednakosti (Zakon o ravnopravnosti spolova, Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, Izmjene i dopune Zakona o radu...)

³ U mapi se, na primjer, navodi Zakon o medijima, a ne i Zakon o Hrvatskoj radioteleviziji (NN, br. 25/03). Iako je riječ o zakonu koji sadrži sljedeću odredbu: "U programima HR-a i HTV-a zabranjeno je... poticati, pogodovati poticanju i širiti nacionalnu, rasnu ili vjersku mržnju i netrpeljivost, antisemitizam i ksenofobiju, kao i poticati na diskriminaciju ili neprijateljstvo prema pojedincima ili skupinama, zbog njihova podrijetla, boje kože, političkog uvjerenja, svjetonazora, zdravstvenog stanja, spola, seksualnih ili drugih određenja ili osobina..." (čl. 8.), nismo je smatrale relevantnom u mapi posebno istaknuti kako zbog njene općenitosti tako i razloga što televizijski program i sam potpada pod *Zakon o medijima*.

Kronologijska mapa mehanizama rodne jednakosti...

1948. godina

PRAVNI DOKUMENTI

Opća deklaracija Ujedinjenih naroda o pravima čovjeka.

Proglašena u Generalnoj skupštini Ujedinjenih naroda (dalje: UN) 1948. godine i predstavlja prvi sveobuhvatni katalog ljudskih prava u povijesti. U njoj je naveden sadržaj ljudskih prava i sloboda za sve ljude na svijetu, bez diskriminacije. Formalno je neobvezujućeg karaktera, no osnova je za mnoge kasnije donesene međunarodne ugovore o ljudskim pravima. U njoj nalazimo i odredbe relevantne za pitanje rodne ravnopravnosti. Opća deklaracija o pravima čovjeka preteča je kasnijih pravnih instrumenata s područja zaštite ljudskih prava.

STRATEGIJE / POLITIKE / PLANOVI

/

TIJELA

/

1990. godina

PRAVNI DOKUMENTI

Ustav RH¹

Člankom 14. proklamira se jednakost na način da: "...svaki čovjek i građanin u Republici Hrvatskoj ima prava i slobode neovisno o njegovoj rasi, boji kože, spolu... svi su pred zakonom jednaki."

STRATEGIJE / POLITIKE / PLANOVI

/

TIJELA

/

1991. godina

PRAVNI DOKUMENTI

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima

"Države ugovornice ovog Pakta obavezuju se osigurati jednaka prava muškaraca i žena u uživanju svih političkih i građanskih prava utvrđenih ovim Paktom." (Čl. 3.)

Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima²

"Države članice ovog Pakta jamče da će se njima proglašena prava izvršiti bez ikakve diskriminacije zasnovane na rasi, boji, spolu..." (Čl. 2.) "Države ugovornice ovog Pakta obavezuju se osigurati jednaka prava muškaraca i žena na uživanje svih ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava nabrojanih u ovom Paktu." (Čl. 3.)

Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena CEDAW³

Iako su prava žena, kao i muškaraca, već bila zaštićena brojnim međunarodnim ugovorima koji proklamiraju jednakost i ravnopravnost u pravima, ženska prava su se i dalje kršila. Kao odgovor na to, 1979. godine Opća skupština UN-a usvaja CEDAW kao fleksibilan pravni instrument koji države obavezuje na

¹ NN, br. 56/90

² Paktovi su obvezujućeg karaktera za zemlje koje su ih ratificirale, a zajedno s *Općom deklaracijom o ljudskim pravima i temeljnim slobodama* čine tijelo poznato pod nazivom Povelja o ljudskim pravima. Hrvatska je postala strankom Paktova temeljem notifikacije o sukcesiji; NN – MU, br. 12/93.

³ Hrvatska je postala strankom temeljem notifikacije o sukcesiji; NN, – MU, br. 12/93

provedbu mjera za uklanjanje diskriminacije žena. U njoj se diskriminacija definira šire nego u dotadašnjim ugovorima, odnoseći se i na formalnu ravnopravnost i onu suštinsku.

Konvencija br. 100 o jednakom nagrađivanju muške i ženske radne snage za rad jednake vrijednosti

Konvencija br. 111 koja se odnosi na diskriminaciju u pogledu zapošljavanja i zanimanja

Konvencija br. 156 o jednakim mogućnostima i tretmanu za radnike i radnice (radnici s obiteljskim obvezama)⁴

STRATEGIJE / POLITIKE / PLANOVI /

TIJELA /

1995. godina

PRAVNI DOKUMENTI /

STRATEGIJE / POLITIKE / PLANOVI

Pekinska platforma akcije ustanovljena je u Pekingu na četvrtoj svjetskoj konferenciji o ženama kao plan ženskoga osnaživanja, te joj je cilj bio pospješiti uklanjanje prepreka ženskom sudjelovanju u svim sferama privatnoga i javnoga života kroz potpuni i jednak udio u ekonomskom, društvenom, kulturnom te političkom odlučivanju.

TIJELA /

1996. godina

PRAVNI DOKUMENTI /

STRATEGIJE / POLITIKE / PLANOVI /

TIJELA

Povjerenstvo Vlade RH za pitanja jednakosti

Osniva ga Vlada RH 9. 5. 1996. kao svoje savjetodavno tijelo za praćenje položaja žena i promicanje ravnopravnosti. Tijelo je bilo sastavljeno od predstavnika/ica ministarstava i drugih državnih tijela te se strukturno usavršavalo uključivanjem nezavisnih stručnjaka/inja, uključujući i one iz nevladinih organizacija.⁵

1997. godina

PRAVNI DOKUMENTI

Europska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda⁶

Sve članice Vijeća Europe stranke su i ove Konvencije, a od novih država članica očekivala bi se njena ratifikacija u najkraćem roku.

⁴ NN – MU, br. 2/94, NN – MU, br. 6/95

Sve tri su konvencije Međunarodne organizacije rada (dalje: MOR). MOR je specijalizirana organizacija UN-a koja se zalaže za unaprijeđivanje socijalne pravde i međunarodno priznatih ljudskih i radnih prava. Ona putem svojih konvencija i preporuka formulira međunarodne radne standarde, postavljajući mjerila osnovnih radnih prava.

⁵ Suradnja Povjerenstva i nevladinih udruga je institucionalizirana tako što je Povjerenstvo zatražilo od nevladinih udruga koje se bave pravima žena imenovanje Savjetodavnog odbora. Za isti je bilo predviđeno da zajedno s Povjerenstvom utvrdi djelovanje na brojnim područjima provođenja Nacionalne politike. Nacionalna politika za promicanje jednakosti usvojena je 1997. g.

⁶ NN – MU, br. 18/97, a stupanje na snagu NN – MU, br. 6/99, 8/99 – isp.

Kronologijska mapa mehanizama rodne jednakosti...

Konvencijom je osnovan Europski sud za ljudska prava. Svaka osoba koja smatra da su joj od strane države potpisnice povrijeđena prava zagwarantirana Konvencijom može započeti spor pred tim sudom čije su odluke pravno obvezujuće.⁷ "Uživanje prava i sloboda utvrđenih ovom Konvencijom bit će osigurano bez diskriminacije na ikakvoj osnovi kao što su spol, rasa..." (Čl. 14.)

Kazneni zakon⁸

Donošenjem ovoga zakona pravni se položaj žena u Hrvatskoj u bitnome mijenja. Naime, do 1. 1. 1998. (kada je ovaj zakon stupio na snagu), u Hrvatskoj je važeći bio kazneni zakon koji je dekriminalizirao silovanje ukoliko su žrtva i počinitelj bili u bračnoj zajednici. Novim zakonom počinitelji silovanja mogu biti i supružnici, no kazneni progon državni odvjetnik nije pokretao po službenoj dužnosti, već na temelju prijedloga oštećene strane.

STRATEGIJE / POLITIKE / PLANOVI

Nacionalna politika za promicanje jednakosti

Polazeći od Pekinške platforme za djelovanje, Vladino Povjerenstvo za jednakost izradilo je Nacionalnu politiku za promicanje jednakosti za razdoblje od 1997.–2000. g. Time je RH prvi put dobila cjelovitu i sveobuhvatnu politiku djelovanja u području promicanja ravnopravnosti spolova.

TIJELA

/

1998. godina

PRAVNI DOKUMENTI

Obiteljski zakon⁹

Ovim se zakonom po prvi puta u zakonodavstvu RH spominje termin nasilja u obitelji unošenjem čl. 118. koji je glasio: "U obitelji je zabranjeno nasilničko ponašanje bračnog druga ili bilo kojeg punoljetnog člana obitelji."

STRATEGIJE / POLITIKE / PLANOVI

/

TIJELA

Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Primorsko-goranske županije¹⁰

Županijska skupština Primorsko-goranske županije kao svoje radno tijelo osniva prvo regionalno Povjerenstvo za ravnopravnost spolova u RH sa sjedištem u Rijeci.¹¹

⁷ Za pokretanje spora pred Europskim sudom za ljudska prava, ipak, potrebno je iscrpiti sve domaće pravne puteve.

⁸ NN, br. 110/97

⁹ NN, br.162/98

¹⁰ 2000. g. navedeno Povjerenstvo mijenja naziv u Odbor za ravnopravnost spolova; no Odbor zadržava iste nadležnosti koje je imalo i Povjerenstvo.

¹¹ Zadaće Povjerenstva su: poticanje izrade i analiza statističkih podataka relevantnih za ravnopravnost spolova; poticanje financiranja programa udruga građana i građanki i ustanova koji potiču ravnopravnost spolova, itd.

2000. godina

PRAVNI DOKUMENTI

Odluka o proglašenju Promjene Ustava Republike Hrvatske¹²

Ustavnim je promjenama među najviše vrednote Ustavnoga poretka RH uvrštena i ravnopravnost spolova. "Sloboda, jednakost, nacionalna ravnopravnost i ravnopravnost spolova, mirotvorstvo, socijalna pravda, poštivanje prava čovjeka, nepovredivost vlasništva, očuvanje prirode i čovjekova okoliša, vladavina prava i demokratski višestranački sustav najviše su vrednote ustavnoga poretka Republike Hrvatske i temelj za tumačenje Ustava." (Čl. 3.)

Izmjene i dopune kaznenoga zakona¹³

Državni odvjetnik u slučaju silovanja u braku kazneni progon započinje *ex officio*, a ne više samo po prijedlogu oštećene strane. Ista promjena odnosi se i na pokretanje kaznenoga progona u slučaju nanošenja teške tjelesne ozljede, tjelesne ozljede na mah i iz nehaja. Uvodi se čl. 215a pod nazivom "Nasilničko ponašanje u obitelji" koji glasi: "Član obitelji koji nasiljem, zlostavljanjem ili osobito drskim ponašanjem dovede drugog člana obitelji u ponižavajući položaj kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine."

STRATEGIJE / POLITIKE / PLANOVI

TIJELA

Vladino Povjerenstvo za pitanja jednakosti preimenovano je u **Povjerenstvo Vlade RH za pitanja jednakosti spolova**. Povjerenstvo je zadržalo status savjetodavnog tijela u kojem međuresorska grupa državnih službenika/ka radi na artikuliranju i provedbi državnih interesa na području ravnopravnosti spolova. Promijenjena mu je jedino kadrovska struktura na način da je potpredsjednica Vlade sad i predsjednica Povjerenstva, a članice ženskih nevladinih organizacija ne sudjeluju više u radu Povjerenstva kroz Savjetodavni odbor¹⁴, iako suradnja postoji.

2001. godina

PRAVNI DOKUMENTI

Fakultativni protokol uz Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena

Ratifikacijom¹⁵ Fakultativnoga protokola RH je priznala nadležnost Odbora za ukidanje svih oblika diskriminacije žena da prima i razmatra podneske pojedinaca/ki ili skupina pojedinaca/ki o povredi bilo kojeg prava utvrđenoga Konvencijom.

Sporazum o Stabilizaciji i Pridruživanju¹⁶

Zaključuju ga, s jedne strane, RH, i s druge strane, Europske Zajednice i njihove zemlje članice. Time je RH i formalno preuzela

¹² NN, br. 113/00; NN, br. 124/00, pročišćeni tekst

¹³ NN, br. 129/00

¹⁴ Prema dokumentu "Status ženskih prava u Republici Hrvatskoj. Jesen/zima 2000.", koji je izradila grupa za ženska ljudska prava "B.a.B.e."

¹⁵ NN – MU, br.3/01; a stupanje na snagu NN – MU br. 4/01

¹⁶ NN – MU, br.14/01; a stupanje na snagu NN – MU br. 1/05

Kronologijska mapa mehanizama rodne jednakosti...

obvezu usuglašavanja domaćeg zakonodavstva sa zakonodavstvom Unije. Između ostaloga, to je rezultiralo i potrebom da se u cjelini pravno uredi i područje rodne ravnopravnosti i to u skladu sa standardima postavljenim propisima Unije.

Izmjene i dopune zakona o radu¹⁷

Status majke odgojiteljice zamjenjuje status roditelja odgajatelja.¹⁸ Uvodi se obveza poslodavca da prilikom zapošljavanja radnika, u slučaju jednakog ispunjavanja općih i posebnih uvjeta za to radno mjesto, prednost da podzastupljenom spolu.¹⁹

Zakon o državnim službenicima i namještenicima²⁰

“Zabranjeno je povlašćivanje i prikraćivanje službenika i namještenika u njihovim pravima, a osobito zbog političke, nacionalne, rasne ili vjerske pripadnosti, pripadnosti po spolu ili na temelju kojega drugog razloga suprotnog Ustavom i zakonom utvrđenim pravima i slobodama.” (Čl. 5.)

Zakon o izmjenama Zakona o političkim strankama²¹

“Za svakog izabranog zastupnika podzastupljenog spola političkim strankama pripada i pravo na naknadu u visini od 10% iznosa predviđenog po svakom zastupniku...”

STRATEGIJE / POLITIKE / PLANOVI

Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova s programom provedbe Nacionalne politike ravnopravnosti spolova u Republici Hrvatskoj od 2001. do 2005. godine²²

TIJELA

Odbor za ukidanje svih oblika diskriminacije žena

Odbor je ustanovljen Fakultativnim protokolom uz Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena. Uvođenjem ovoga značajnog međunarodnog mehanizma pojačala se zaštita ženskih ljudskih prava jer se građani/ke RH za povrede prava utvrđenih Konvencijom mogu izravno obraćati spomenutom UN-ovom Odboru.

Saborski odbor za ravnopravnost spolova

Odbor se kao saborsko radno tijelo bavi pitanjima primjene načela ravnopravnosti spolova u zakonodavstvu RH u

¹⁷ NN, br. 17/01

¹⁸ 1995. g. izglasen je Zakon o radu (NN, br. 38/95). Tim zakonom, između ostalog, ustanovljen je “instituti” majke odgojiteljice; naime, povlastice roditelja odgajatelja pružene su samo ženama – majkama. Ovdje napominjemo kako je radi naglašeno stereotipnog prikaza žena kao majki i starateljica u zakonodavstvu RH, hrvatska delegacija, nakon prezentacije CEDAW izvješća 1998. g., dobila i kritiku UN-ovog CEDAW odbora.

Iako je spomenuti Zakon o radu iz 1995. g. sadržavao i neke pozitivne odredbe (primjerice, izričito je zabranjivao davanje otkaza trudnici; poslodavcu je nalagao dužnost isplate jednake plaće ženama i muškarcima za jednaki rad i rad jednake vrijednosti), nismo ga navele u mapi jer smatramo da se za taj zakon, radi drugih njegovih odredbi, ne može reći kako je pozitivno pridonio provedbi politike rodne jednakosti.

¹⁹ Odredbe o roditelju odgajatelju i davanju prednosti pri zapošljavanju podzastupljenom spolu, bile su na snazi do Izmjena i dopuna Zakona o radu 2003. (NN br. 114/03) kada su izbrisane.

²⁰ NN, br. 27/01

²¹ NN, br. 36/01; citiran čl. 6. st. 4.

²² NN, br. 112/01

postupku donošenja novih i izmjene postojećih zakona, potiče suradnju između Povjerenstva Vlade za pitanja jednakosti spolova i drugih institucija te se bavi i drugim poslovima u svome djelokrugu.

Tajništvo Vladinog Povjerenstva za jednakost spolova pri Uredu za ljudska prava Vlade RH

Kada je 2001. ustanovljen Ured za ljudska prava Vlade RH, tamo je preseljeno i Tajništvo Povjerenstva za jednakost spolova. Navedeno Tajništvo do tada je djelovalo u sklopu Ministarstva rada i socijalne skrbi. Čin preseljenja bio je prvi korak k institucionalizaciji samoga Povjerenstva, a njegov je rad time poboljšán i profesionaliziran.

2002. godina

PRAVNI DOKUMENTI

Zakon o izmjenama i dopunama zakona o kaznenom postupku²³

Zakon je unio mjeru opreza "zabrane približavanja određenoj osobi i zabrane uspostavljanja ili održavanja veze s određenom osobom" (Čl. 90.), što je, gledano iz konteksta sprečavanja nasilja u obitelji, vrlo važna novost.

Zakon o prekršajima²⁴

Novim Zakonom o prekršajima, žrtve obiteljskog nasilja su u povoljnijem položaju nego do tada.²⁵ Zakon proširuje ovlasti prekršajnoga suda koji sada "sam ili na prijedlog podnositelja zahtjeva za pokretanje prekršajnoga postupka" može donijeti rješenje o zadržavanju osobe "zatečene pri počinjenju prekršaja protiv javnog reda i mira ili je u pitanju prekršaj koji se odnosi na nasilje u obitelji, ...a postoji osnovana bojazan da će nastaviti s činjenjem prekršaja." (Čl. 146.)

Zakon o obrani²⁶

Tim zakonom u Ministarstvu obrane ustanovljava se Kadrovski savjet kao savjetodavno tijelo za pitanja kadrovske politike; a "u sastavu Kadrovske savjeta ustrojava se Odbor za ravnopravnost spolova sa zadaćom ostvarivanja ravnopravnog tretmana i statusa te omogućavanja jednakog pristupa i jednakih mogućnosti pripadnicima obaju spolova." (Čl. 19.)

Europska socijalna povelja²⁷

Ekvivalent je Europske konvencije o ljudskim pravima na području ekonomskih, radnih i socijalnih prava.

²³ NN, br. 58/02

²⁴ NN, br. 88/02

²⁵ Stari zakon o prekršajima bio je na snazi od 1973. g. i nije dopuštao mogućnost zadržavanja počinitelja prije pravomoćnog okončanja prekršajnog postupka. Počinitelja se na policiji moglo zadržati do 48 sati.

²⁶ NN, br. 33/02

²⁷ NN – MU, br. 15/02, stupila na snagu u odnosu na RH 28.3.2003. (NN – MU, br. 8/03)

Kronologijska mapa mehanizama rodne jednakosti...

STRATEGIJE / POLITIKE / PLANOVI

Vladina strategija nacionalne sigurnosti²⁸

Vladina strategija predstavlja ravnopravnost spolova kao jednu od najviših vrednota RH iz koje proizlaze nacionalni interesi.

Nacionalna obiteljska politika

Govori se o usklađenju obiteljskih i profesionalnih obveza te o razvoju jednakih mogućnosti za žene i muškarce.²⁹

TIJELA

/

2003. godina

PRAVNI DOKUMENTI

Zakon o ravnopravnosti spolova³⁰

Zakon uvodi institut Pravobranitelja/ice za ravnopravnost spolova i Vladin Ured za ravnopravnost spolova; definira spolno uznemiravanje, izravnu i neizravnu diskriminaciju temeljenu na spolu, unosi pozitivne mjere...

Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji³¹

Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji određuje pojam nasilja u obitelji, krug osoba koje se smatraju članovima/icama obitelji u smislu tog Zakona, način zaštite članova/ica u obitelji, te vrste i svrhu prekršajnopравnih sankcija.

Izmjene i dopune zakona o radu³²

Detaljnije se uređuje zabrana diskriminacije, a sve u skladu s europskim standardima zaštite žena. Podrobnije se uređuju instituti izravne i neizravne diskriminacije, kao i zabrana diskriminacije uopće. Proširuje se odredba o jednakosti plaća žena i muškaraca za jednaki rad i rad jednake vrijednosti preciznijim definiranjem jednakog rada i rada jednake vrijednosti koji obavljaju osobe različitog spola. Važna je novost vezana i uz sporove oko odštetnih zahtjeva radi diskriminacije; tu se, naime, teret dokazivanja prebacuje na poslodavca.

Zakon o istospolnim zajednicama³³

Utvrđuje se što se smatra istospolnom zajednicom, definiraju se osobe koje takvu zajednicu mogu osnovati, uređuje pravo na uzdržavanje partnera/ica koji žive u toj zajednici, stjecanje te podjela zajedničke stečevine i vlastite imovine te mogućnost zaključenja ugovora koji bi uredio imovinsko-pravne odnose među partnerima/icama.

²⁸ NN, br. 32/02

²⁹ Dokument "Nacionalna obiteljska politika" podržan je u Hrvatskom saboru 2.10.2002., a Vlada RH ga je usvojila 16.1.2003. Izrada dokumenta povjerena je Državnom zavodu za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, a nastao je na osnovi Programa Vlade RH za razdoblje 2000.–2004. g. u kojem je istaknuto mjesto zauzimala skrb za djecu, mlade i obitelj.

³⁰ NN, br. 116/03

³¹ NN, br. 116/03

³² NN, br. 114/03

³³ NN, br. 116/03

STRATEGIJE / POLITIKE / PLANOVI

Obiteljski zakon³⁴

Zakon potpunije definira izvanbračnu zajednicu kao "životnu zajednicu neudane žene i neoženjenog muškarca koji ne žive u drugoj izvanbračnoj zajednici, koja traje najmanje tri godine ili kraće ako je u njoj rođeno zajedničko dijete." (Čl. 3.)³⁵

Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju³⁶

"Sveučilište, veleučilište ili visoka škola utvrđuju postupak odabira pristupnika za upis na način koji jamči ravnopravnost svih pristupnika bez obzira na rasu, boju kože, spol,..." (Čl. 77. st. 2.)

Nacionalni program za Rome

U dijelu naslovljenom "Zaštita obitelji, materinstva i mladeži" kao jedan od ciljeva navodi se: "Poticanje provedbe programa osvješćivanja romskih žena o ravnopravnosti spolova i uklanjanju svih oblika diskriminacije", a jedna od mjera za postizanje navedenog je "Poticanje programa nevladinih organizacija usmjerenih k afirmaciji i osvješćivanju žena o ljudskim pravima i ravnopravnosti spolova, afirmaciji Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije među romskim ženama, organiziranjem: tribina, seminara, edukacija na temu ravnopravnosti spolova i ljudskih prava, skupina koje rade na potpori i sl. "

TIJELA

Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova

Pravobraniteljčina nadležnost je praćenje provedbe Zakona o ravnopravnosti spolova koji je stupio na snagu 30. 7. 2003. kao i drugih propisa koji se tiču ravnopravnosti spolova. Ona razmatra slučajeve kršenja načela ravnopravnosti spolova, slučajeve diskriminacije prema pojedincima/kama ili grupama pojedinaca/ki koje su počinila tijela državne uprave, jedinice tijela lokalne i područne (regionalne) samouprave i druga tijela s javnim ovlastima zaposleni u tim tijelima te druge pravne i fizičke osobe.³⁷

2004. godina

PRAVNI DOKUMENTI

Zakon o medijima³⁸

Novi Zakon o medijima, uz druge promjene, donosi i prošireni čl. 3.³⁹, koji sada glasi: "Zabranjeno je prenošenjem programskih

³⁴ NN, br. 116/03

³⁵ Po starom Obiteljskom zakonu odredbe o izvanbračnoj zajednici odnosile su se na "...životnu zajednicu neudane žene i neoženjenog muškarca."

³⁶ NN, br. 123/03

³⁷ Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova je na temelju Zakona o državnim službenicima i namještenicima donijela 5. svibnja 2005. godine Program posebnog dijela državnoga stručnog ispita iz područja ravnopravnosti spolova koji je stupio na snagu objavljivanjem u *Narodnim novinama* br.73 od 15. 6. 2005. godine. Iako se odnosi samo na djelatnike/djelatnice u uredu Pravobraniteljice, prvi je dokument takve vrste kojim se regulira državni stručni ispit iz područja ravnopravnosti spolova.

³⁸ NN, br. 59/04.

³⁹ Čl. 3. Zakona o medijima iz 2003.: "Zabranjeno je prenošenjem programskih sadržaja u medijima poticati ili veličati nacionalnu, rasnu, vjersku, spolnu ili drugu neravnopravnost, kao i ideološke i državne tvorevine nastale na takvim osnovama, te izazivati nacionalno, rasno, vjersko, spolno ili drugo neprijateljstvo ili nesnošljivost, poticati nasilje i rat." NN, br. 163/03

Kronologijska mapa mehanizama rodne jednakosti...

	<p>sadržaja u medijima poticati ili veličati nacionalnu, rasnu, vjersku, spolnu ili drugu neravnopravnost ili neravnopravnost temeljenu na spolnoj orijentaciji, kao i ideološke i državne tvorevine nastale na takvim osnovama, te izazivati nacionalno, rasno, vjersko, spolno ili drugo neprijateljstvo ili nesnošljivost, neprijateljstvo ili nesnošljivost temeljenu na spolnoj orijentaciji, poticati nasilje i rat.”</p> <p>Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenoga zakona</p> <p>Navodi se novo kazneno djelo pod nazivom: “Trgovanje ljudima i ropstvo”.⁴⁰</p>
STRATEGIJE / POLITIKE / PLANOVI	<p>Nacionalna strategija za zaštitu od nasilja u obitelji⁴¹</p> <p>Usvaja je Vlada RH za razdoblje 2005.-2007. Iste godine Vlada usvaja i</p> <p>Nacionalni program za suzbijanje trgovanja ljudima od 2005. do 2008. i operativni plan za suzbijanje trgovanja ljudima za 2005. g.</p>
TIJELA	<p>Vladin Ured za ravnopravnost spolova</p> <p>Ured je stručno tijelo koje obavlja poslove vezane za ravnopravnost spolova, koordinira sve aktivnosti kojima je cilj uspostavljanje ravnopravnosti spolova te još obavlja brojne poslove određene zakonom o ravnopravnosti spolova.</p>
<hr/> 2005. godina <hr/>	
PRAVNI DOKUMENTI	/
STRATEGIJE / POLITIKE / PLANOVI	<p>Godišnji provedbeni plan statističkih aktivnosti Republike Hrvatske 2005. godine⁴²</p> <p>Sabor je donio navedeni plan temeljem čl. 31. Zakona o službenoj statistici. Za brojne grupe podataka plan unosi i obvezu razvrstavanja statističkih podataka po spolu.</p>
TIJELA	/

⁴⁰ NN, br. 105/04. Čl. 21. st. 1. “Tko kršeći pravila međunarodnoga prava uporabom sile, ili prijetnjom uporabe sile, prijevaram, otmicom, zlouporabom položaja bespomoćnosti ili ovlasti ili na drugi način vrbuje, kupi, proda, preda, prevozi, prevede, potiče ili posreduje u kupnji, prodaji ili predaji, skriva ili prima osobu radi uspostave ropstva ili njemu sličnog odnosa, prisilnog rada ili služenja, seksualnog iskorištavanja, prostitucije ili nedopuštenog presađivanja dijelova ljudskog tijela, ili tko osobu drži u ropstvu ili njemu sličnom odnosu, kaznit će se...”

⁴¹ NN, br. 182/04

⁴² NN, br. 58/05

VODIČ PREMA POLITICI RODNE JEDNAKOSTI

Izvori i literatura

18. zasjedanje UN-ovog CEDAW Odbora na kojem je Hrvatska prezentirala svoje inicijalno izvješće; (Uneseno 22.9.2005.) URL: <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/18thsess.htm> (25.9.2005.)

Cesar, Sanja i dr., 2005.: *Rodna perspektiva u politici i praksi: priručnik*, Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje, Zagreb

Dokument "Status ženskih prava u Republici Hrvatskoj. Jesen/zima 2000.": URL: <http://www.babe.hr/zakoni/status1.htm> (28.9.2005.)

Ispravak Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda te Protokola br. 1., 4., 6. i 7. uz tu Konvenciju (*Narodne novine*, MU, br. 8/99)

Ivanković Knežević, Katarina (ur.), 2002.: *Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova: nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova u Republici Hrvatskoj od 2001. do 2005. godine*, Povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za ravnopravnost spolova, Ured za ljudska prava Vlade Republike Hrvatske, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb

Kazneni zakon (*Narodne novine* br. 110/97)

Kombinirano drugo i treće izvješće Hrvatske UN-ovom CEDAW Odboru; URL: <http://www.unhcr.ch/cgi-bin/texis/vtx/home/openssl.pdf?tbl=RSDCOI&id=403dfb6b9> (25.9.2005.)

Lista ugovora UN-a; URL: <http://untreaty.un.org/English/treaty.asp> (15.9.2003.)

Lista ugovora Vijeća Europe; URL: <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG> (20.9.2005.)

Međunarodna organizacija rada; URL: <http://www.ilo.org/> (23.9.2005.)

Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova s programom provedbe nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova u Republici Hrvatskoj od 2001. do 2005. godine (*Narodne novine* br. 112/01)

Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji za razdoblje od 2005. do 2007. (*Narodne novine* br. 182/04)

Nacionalni program za Rome: URL: http://www.vlada.hr/Download/2004/04/16/NACIONALNI_PROGRAM_ZA_ROME-USVOJEN_NA_VLADI.pdf (26.9.2005.)

Nacionalni program za suzbijanje trgovine ljudima: URL: <http://www.ljudskaprava-vladarh.hr/Download/2005/03/30/Dosta-hrv.pdf> (26.9.2005.)

Obiteljski zakon (*Narodne novine* br. 116/03)

Obiteljski zakon (*Narodne novine* br. 162/98)

Objava o stupanju na snagu Europske socijalne povelje i Dodatnog protokola Europskoj socijalnoj povelji (*Narodne novine*, MU, br. 8/03)

Objava o stupanju na snagu Fakultativnoga protokola uz Konvenciju o zabrani svih oblika diskriminacije žena (*Narodne novine*, MU, br. 4/01)

Objava o stupanju na snagu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između Republike Hrvatske i Europskih zajednica i njihovih država članica (*Narodne novine*, MU, br. 1/05)

Odluka o donošenju Zakona o radu (*Narodne novine* br. 38/95)

Odluka o objavljivanju konvencija Međunarodne organizacije rada kojih je Republika Hrvatska stranka na temelju notifikacije o sukcesiji (*Narodne novine*, MU, br. 2/94)

Odluka o objavljivanju konvencija Međunarodne organizacije rada kojih je Republika Hrvatska stranka na temelju notifikacije o sukcesiji (*Narodne novine*, MU, br. 6/95)

Odluka o objavljivanju mnogostranih međunarodnih ugovora kojih je Republika Hrvatska stranka na temelju notifikacija o sukcesiji (*Narodne novine*, MU, br. 12/93)

Kronologijska mapa mehanizama rodne jednakosti...

Odluka o proglašenju promjene Ustava Republike Hrvatske (*Narodne novine* br. 113/00)

Odluka o proglašenju Zakona o izmjenama i dopunama Kaznenoga zakona (*Narodne novine* br. 129/00)

Pročišćeni tekst Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda te Protokola br. 1., 4., 6. i 7. uz tu Konvenciju (*Narodne novine*, MU, br. 6/99)

Rodin, Siniša (ur.), 2003.; *Jednakost muškarca i žene, Pravo i politika u EU i Hrvatskoj*, Institut za međunarodne odnose, Zagreb

Sažetak dokumenta "Nacionalna obiteljska politika" URL: http://www.hidra.hr/Dokumenti/SDRH/NOZ_sazetak.pdf (29.9.2005.)

Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske (*Narodne novine* br. 32/02)

Šimonović, Dubravka (ur.), 2004.; *Kratak Vodič kroz CEDAW – Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena i njezinu primjenu u Hrvatskoj*, Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH, Zagreb

Ustav Republike Hrvatske (*Narodne novine* br. 56/90)

Ustav Republike Hrvatske. Pročišćeni tekst, (*Narodne novine* br. 124/00)

Zakon o državnim službenicima i namještenicima (*Narodne novine* br. 27/01)

Zakon o Hrvatskoj radioteleviziji (*Narodne novine* br. 25/03)

Zakon o istospolnim zajednicama (*Narodne novine* br. 116/03)

Zakon o izmjenama i dopunama Kaznenoga zakona (*Narodne novine*, br. 105/04)

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o kaznenom postupku (*Narodne novine* br. 58/02)

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o radu (*Narodne novine* br. 114/03)

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o radu (*Narodne novine* br. 17/01)

Zakon o izmjenama i dopuni Zakona o radu (*Narodne novine* br. 82/01)

Zakon o izmjenama Zakona o političkim strankama (*Narodne novine*, br. 36/01)

Zakon o medijima (*Narodne novine* br. 163/03)

Zakon o medijima (*Narodne novine* br. 59/04)

Zakon o obrani (*Narodne novine* br. 33/02)

Zakon o potvrđivanju Europske socijalne povelje, Dodatnog protokola Europskoj socijalnoj povelji, Protokola o izmjenama Europske socijalne povelje i Dodatnog protokola Europskoj socijalnoj povelji kojim se uspostavlja sustav kolektivnih žalbi (*Narodne novine*, MU, br. 15/02)

Zakon o potvrđivanju Fakultativnoga protokola uz Konvenciju o zabrani svih oblika diskriminacije žena (*Narodne novine*, MU, br. 3/01)

Zakon o potvrđivanju Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i Protokola br. 1., 4., 6., 7. i 11. uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (*Narodne novine*, MU, br. 18/97)

Zakon o potvrđivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju između Republike Hrvatske i Europskih zajednica i njihovih država članica (*Narodne novine*, MU, br. 14/01)

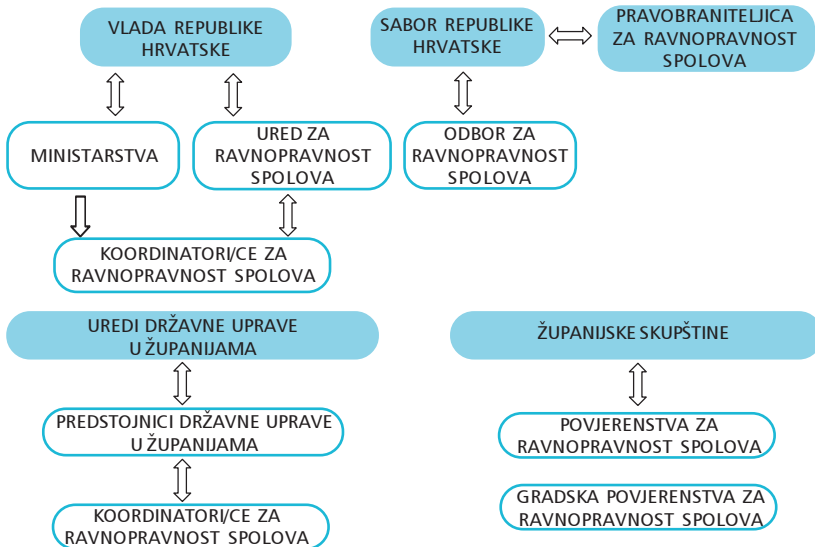
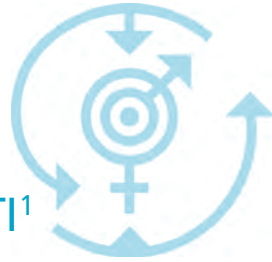
Zakon o prekršajima (*Narodne novine* br. 88/02)

Zakon o ravnopravnosti spolova (*Narodne novine* br. 116/03)

Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji (*Narodne novine* br. 116/03)

Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju (*Narodne novine* br. 123/03)

4. MAPA ODGOVORNOSTI¹

Izvori

Izvešće o radu ureda za ravnopravnost spolova u razdoblju od 1. ožujka do 31. prosinca 2004. godine, Vlada Republike Hrvatske, Ured za ravnopravnost spolova, URL: <http://www.vlada.hr/Download/2005/09/08/99-11.pdf> (11.09.2005.)

Zakon o ravnopravnosti spolova, (*Narodne novine* br. 116/03)

Zrinščak, Siniša (priredio) 2004.: *Odgovori Hrvatske na upitnik Europske unije. Socijalna politika. Dokument, 2004: Revija za socijalnu politiku 2:193–220*

¹ Pored navedenih tijela/institucija postoje i različita tijela i službe Vlade Republike Hrvatske (uključujući stalna radna tijela, povremena stručna i savjetodavna radna tijela), uredi Vlade Republike Hrvatske, odjeli unutar pojedinih Ministarstava koji su nadležni za mjere suzbijanja različitih oblika diskriminacije, kao što su npr. Koordinacija za društvene djelatnosti i ljudska prava (Koordinacijom predsjedava potpredsjednik Vlade za društvene djelatnosti), Vladino Povjerenstvo za ljudska prava, Ured Vlade RH za ljudska prava, Nacionalni odbor za obrazovanje o ljudskim pravima i dr.

- nedostatak ljudskih i financijskih sredstava/resursa za strategiju
- diskrepancija između zakonskih rješenja i provedbe
- nepostojanje iskustvenih rješenja/pokazatelja za provedbu zakonskih smjernica o rodnoj/spolnoj politici, ili nepostojanje iste

Svjetonazorske prepreke

- diskriminacijski društveni stavovi i stereotipi o spolovima/rodovima
- konzervativni trendovi/stavovi u društvu o jednakosti između muškaraca i žena
- patrijarhalna kultura koja promiče “fiksne uloge” pripisane ženama i muškarcima
- sustav običajnih prava
- otpori u prihvaćanju i prepoznavanju emancipacijskih vrednota važnih za žene

Obrazovno-osvještavajuće prepreke

- nerazumijevanje koncepta rodne jednakosti i rodno osviještene politike
- neosviještenost o važnosti provedbe rodno osviještene politike
- rodna jednakost u javnosti nema status prvenstva ili se ne smatra važnom
- manjak zakonske ‘pismenosti’ žena, odnosno odsustvo svijesti o svojim pravima
- neinformiranost i neznanje o ulozi i odgovornosti tijela i mehanizama za rodno osviještenu politiku
- odsustvo rodno osviještenoga obrazovanja, posebno na institucionalnoj razini
- nepostojanje osmišljene institucionalne strategije (institucionalne volje) oko specifičnih obrazovnih programa važnih za realizaciju ove politike

Društvene prepreke

- slaba osviještenost o važnosti rodne jednakosti za dobrobit društva i demokraciju
- nedostatan interes za pitanja rodne jednakosti u svim segmentima društva
- nepostojanje formaliziranih i sustavnih modela suradnje između institucija vlasti, tijela za rodnu jednakost i ženskih organizacija
- komunikacijski problemi i slaba povezanost između civilnoga društva, nevladinih udruga, medija, obrazovno-istraživačkih centara/tijela i vlade
- nepostojanje cjelovitoga osmišljenog koncepta vođenja podataka po rodno/spolnoj osnovi (statistika, “orođeni budžet”)
- nepostojanje primjerenoga analitičkog instrumentarija za analizu politika (skupa mjera)
- ad hoc reakcije na problematiku rodne jednakosti u društvu
- fragmentirani i nerijetko senzacionalistički pristup pitanjima rodne jednakosti
- neprimjerena iskoristivost resursa ženskih organizacija i civilnoga društva općenito

6. PRIMJER: POLITIKA RODNE JEDNAKOSTI I OBRAZOVANJE

Kada razmatraju pitanje rodne jednakosti, svi nositelji koji se tim pitanjem bave (uključujući ustanove i tijela; stručnjake/stručnjakinje; aktiviste/aktivistkinje i dr.) ističu, s jedne strane, obrazovanje kao jedno od najvažnijih područja provedbe politike rodne jednakosti, a s druge, obrazovanje se vidi kao jedno od najmoćnijih sredstava za postizanje rodne jednakosti u svim područjima društva te na svim institucionalnim razinama. Stoga u ovom dijelu Vodiča, upravo **na primjeru obrazovanja**, želimo osvijetliti osnovna pitanja koja se tiču širokog područja rodne jednakosti i njezinog postizanja. Isto tako, namjera nam je ponuditi osnovne naglaske iz ovoga područja i neke od primjera koji bi mogli pomoći u razvijanju postojećih mehanizama i mjera za provedbu rodne jednakosti u Hrvatskoj te kreiranju kako posebnih politika za unaprjeđivanje rodne jednakosti, tako i cjelovite rodno osviještene politike (*gender mainstreaming*) na području obrazovanja.

Okviri za analizu rodne jednakosti i obrazovanja u Hrvatskoj

Govoriti o obrazovanju znači u skladu sa suvremenim poimanjima i standardima¹ uzeti u obzir sve vrste učenja/obrazovanja i imati ih na umu pri

¹ Postoje tri vrste svrhovite aktivnosti učenja:

- **formalno obrazovanje/učenje**, koje se odvija u različitim obrazovnim institucijama i putem kojega se stječu priznate diplome i kvalifikacije, najčešće počinje između pete i sedme godine života i traje do dvadesete, odnosno dvadeset pete godine;
- **neformalno obrazovanje/učenje**, koje se odvija neovisno od službenoga obrazovnog sustava i obično ne vodi stjecanju službenih potvrda. Ono može biti organizirano na radnom mjestu i kroz aktivnost različitih društava ili udruženja, kao što su organizacije mladih, sindikati ili političke stranke, ili putem organizacija i udruga koje služe kao nadopuna formalnom sustavu

razmatranju problematike rodne jednakosti: institucionalno obrazovanje (sve razine), izvan-institucionalno obrazovanje i sve oblike cjeloživotnoga učenja.

Najširi **formalni okvir** za analizu provedbe rodne jednakosti su pravna uporišta, odnosno međunarodni dokumenti i pravni propisi Republike Hrvatske koji se odnose na ravnopravnost spolova i na područje obrazovanja, a isto tako i na mehanizame za provedbu rodne jednakosti uključujući i nacionalne politike/programe.

Kada je o predmetu ovakve analize riječ (sadržajima, pokazateljima i indikatorima rodne nejednakosti, odnosno diskriminacije žena vezano uz područje obrazovanja) treba identificirati postoje li i/ili kakav je status

- obrazovne politike, odnosno sadržaja obrazovno-nastavnih programa cjelokupnoga obrazovnog sustava (osnovnoga, srednjoškolskoga i visokoškolskoga) s obzirom na promicanje ravnopravnosti spolova/rodova (uključujući konceptualizaciju i metodiku nastave, nastavna pomagala, a prije svega udžbenike)
- politike ravnopravnosti žena i muškaraca unutar samoga sustava obrazovanja i znanosti (politika jednakih mogućnosti, pozitivne mjere, mogućnost napredovanja u odnosu na spol i druge odredbe koje sprječavaju diskriminaciju na temelju spola u sferi rada (primjerice, odredbe koje se odnose na seksualno uznemiravanje)
- provedbe koncepta cjeloživotnoga učenja koji uključuje i rodnu dimenziju i motrište
- nacionalnih programa sustavnoga obrazovanja o jednakosti spolova/rodova i spolnosti
- rodno osviještene politike kao transformativne strategije i u području obrazovanja
- postojanje zakona i zakonskih odredbi koje se odnose na ravnopravnost spolova i primjenu rodne dimenzije u obrazovanju
- sadržaji izvan-institucionalnoga obrazovanja i istraživanja važnih za provedbu rodne jednakosti te status njihovih nositelja (centara i grupa)
- status žensko studijskih programa i istraživanja

obrazovanja, kao što su muzičke škole, sportski klubovi ili privatne poduke kao priprema za polaganje ispita;

- **usputno učenje** (engl. *informal education*), koje je prirodna pojava u svakodnevnom životu. Za razliku od formalnoga i neformalnoga obrazovanja, ovaj vid učenja ne mora se odvijati svjesno, zbog čega ga ni pojedinci sami nužno ne prepoznaju kao čimbenik koji doprinosi njihovom znanju i vještinama.

Primjer: Politika rodne jednakosti i obrazovanje

Pri tome su **važni izvori za analizu** sami pravni propisi, službene statistike, istraživanja na navedene teme, izvješća/dokumenti državnih tijela i tijela Vlade RH za provedbu ravnopravnosti spolova i drugih Vladinih i državnih tijela, javnih ustanova te izvješća nevladinih organizacija.

Provedba politike rodne jednakosti u području obrazovanja na svim njegovim razinama i u svim vidovima u pravnom smislu temelji se prije svega na međunarodnim konvencijama i deklaracijama kao što su Konvencija o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, Konvencija UNESCO-a o borbi protiv diskriminacije na području prosvjete, Bolonjska deklaracija/Zajednička deklaracija europskih ministara obrazovanja, Konvencija europskih institucija visokoga obrazovanja (tzv. Salamanka konvencija), i dr. Od nacionalnih pravnih uporišta izdvaja se Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova s programom provedbe Nacionalne politike (2000.–2005.) te Zakon o ravnopravnosti spolova. Prema različitim izvorima i uvidima (Vidaković Mukić: 2005, Izvještaj Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova: 2005, NGO Report to CEDAW Committee: 2005) razvidno je kako zakoni i drugi pravni propisi Republike Hrvatske koji reguliraju područje obrazovanja još uvijek sustavno ne ugrađuju odredbe koje se odnose na ravnopravnost spolova ili ih ugrađuju općenito, odnosno tek posredno unutar širih antidiskriminacijskih odredbi, čime dimenzija rodno osviještene politike na području obrazovanja potpuno izostaje. Na ovom mjestu ne ulazimo u detaljnu eksplikaciju navedenoga ali donosimo neke od primjera politike i propisa Republike Hrvatske koji govore o zabrani diskriminacije temeljenoj na spolu u području obrazovanja. Dok, primjerice, Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova² sadrži smjernice i određuje uvođenje rodno-osjetljivog obrazovanja kao prioritetne ciljeve (osnivanje ženskih studija na fakultetima kao nositeljima programa te "...razvijanje programa sustavnog poučavanja o ravnopravnosti spolova i spolnosti i poticanje osviještenosti za pitanja spola u redovnom obrazovanju..."), dotle Zakon o ravnopravnosti spolova (u čl. 14) donosi konkretnije odredbe u cilju uklanjanja diskriminacije žena u području obrazovanja prema kojima se obrazovanje o pitanjima ravnopravnosti spolova integrira na svim institucionalnim razinama (od osnovno-školskoga do fakulteta, ali se odnosi i na sva područja obrazovanja koja uključuju načelo cjeloživotnoga učenja pa tako i smjernice za kreiranje politike sustavnog obrazovanja o ravnopravnosti spolova za sva državna tijela, javne ustanove i pravne osobe).

² Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova s programom provedbe nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova u Republici Hrvatskoj od 2001. do 2005. godine, *Narodne novine* br. 112/01)

Prijedlozi i primjeri (dobre prakse, alata i tehnika) za provođenje rodne jednakosti u obrazovanju

- **Obrazovni alati i tehnike u provođenju rodno osviještene politike za nositelje politika u državnoj i javnoj upravi – primjer iz Škotske**

Da bi uputili na važnost koju rodno osviještena politika ima za njezine nositelje u državnoj i javnoj upravi, Škotski ured za uvođenje jednakih mogućnosti donosi na svojim web stranicama sadržaje koji se odnose na promoviranje rodno osviještene politike, gdje se, među ostalim, pojašnjava važnost obrazovanja i njegovih različitih oblika za nositelje politika u državnoj upravi u promoviranju rodno osviještene politike.³

Pri tome navode kako je "(...) potrebno stalno osvještavanje javnosti o rodno osviještenoj politici (*gender mainstreaming*) kako bi se za istu povećao politički interes te kako bi se općenito potaklo uključivanje svih u taj proces te prijenos znanja i informacija potrebnih za djelovanje".

Posebno je zanimljivo što navode kome su namijenjeni seminari osvještavanja i obrazovni seminari: "(...) podrazumijevaju sudjelovanje ministara, parlamentaraca i visokopozicioniranih dužnosnika kako bi se promovirao politički *commitment* za provođenje rodno osviještene politike." To je "program predavanja za upravljačke strukture niže i srednje razine; imaju u fokusu podizanje svijesti ali isto tako i osvijetljavaju načine na koje rodno osviještenu politiku mogu integrirati i primijeniti u praksi". Isto tako, odnose se na "stručno osposobljavanje za osobe koje trebaju primijeniti posebne alate i tehnike u primjeni rodno osviještene politike kao što je Procjena utjecaja na spol/rod." (engleski: GIA – gender impact assessment, op. ur.)

Osim seminara, pregledno i jasno navode ostale obrazovne aktivnosti i alate kao što su popratne aktivnosti (među kojima su npr. "obnavljanje znanja"), mobilni ili leteći eksperti, priručnici i uputstva, brošure ili leci, obrazovni materijal za uporabu u školama te u televizijskim i video-programima.

- **Primjer iz Švedske – mobilni/leteći ekspert**

Vlada je angažirala ekspertnu osobu za pitanja spola/roda koja je imala zadatak razviti metode i prakse koje osiguravaju provedbu rodno osviještene politike.

³ Obrazovni alati i tehnike u provođenju rodno osviještene politike, *Mainstreaming Equal Opportunities* (priredio Scottish Office) URL: <http://www.scotland.gov.uk/government/devolution/meo-05.asp> (23. 9. 2005.)

Primjer: Politika rodne jednakosti i obrazovanje

Mobilna/Leteća stručnjakinja radila je tijekom godine dana u nekoliko ministarstava (Ministarstvu unutarnjih poslova, Ministarstvu rada i Ministarstvu pravosuđa). U dogovoru s čelnicima pojedinih odjela u ministarstvima sudjelovala je na sastancima i pratila je svakodnevni rad dužnosnika. Njezin je zadatak bio pomoći dužnosnicima (koji su u toj fazi već imali određena znanja o pitanjima roda) odrediti najvažnija područja za primjenu rodne perspektive te im pomoći utvrditi što moraju promijeniti u svom radu kako bi to mogli postići. Pomogla im je odrediti što je rodna perspektiva i kada je relevantna. Kasnije je kao zaposlenica Ministarstva za zdravstvo i socijalna pitanja sudjelovala u radnoj skupini u razvijanju rodnoga programa za socijalna pitanja s ciljem da svi odjeli u ministarstvu i javnoj upravi, koji s odjelima surađuju, razviju akcijske planove te je u tu svrhu prezentirala akcijski program kako bi se taj proces ubrzao.

• **Ženski studiji na sveučilištu – skandinavski ili nordijski model**

Modeli i strategije kojima se uvodi rodna dimenzija obrazovanja različiti su, pa tako i unutar sveučilišta općenito, a odnose se na institucionalne oblike obrazovanja kao i na kurikulum.

Zanimljivost skandinavskoga ili nordijskoga modela ogleda se u načinima i razlozima njegove institucionalizacije te kontinuirane državne potpore njihovom razvoju.

Švedska

Osobitost švedskih centara za ženske studije je u njihovoj relativnoj neovisnosti u odnosu na sveučilište, a obrazovna im politika ujedno daje moć konzultativnih tijela za područja istraživanja o rodnoj jednakosti, za politički i sveučilišni sustav. Budući da programi na sveučilištima moraju imati rodnu perspektivu, za što su odgovorni sami nastavnici i nastavnice, posebno je zanimljivo stručno usavršavanje samih sveučilišnih nastavnika/nastavnica koji/e dobivaju studijske dopuste kako bi unaprijedili/e svoje znanje iz područja ženskih studija, te navedeni centri organiziraju posebne kolegije za sveučilišni kadar.

Finska

Primjer iz Finske je sličan navedenome ali ima i određene posebnosti. U Finskoj ne samo da od 1995. postoji Kristina institut za ženske studije, koji koordinira program ženskih studija na 27 odsjeka sveučilišta, već iste godine Ministarstvo za obrazovanje i Finska akademija utemeljuju na državnoj razini posebnu visokoškolsku ustanovu za ženske studije na interdisciplinarnoj osnovi s ciljem obrazovanja sveučilišnoga kadra ženskih studija.

Prijedlozi modela obrazovanja koji se temelje na načelu cjeloživotnog učenja/stručnog usavršavanja

Ovi su prijedlozi nastali unutar seminara⁴ koji je Centar za ženske studije organizirao za javne djelatnike/djelatnice – predstavnike/predstavnice sindikata, obrazovnih ustanova, tijela za provedbu rodne jednakosti na regionalnoj razini. Program seminara je uključivao i vježbu *Imaginarna akademija rodne ravnopravnosti*. Sudionici/ice su radili/e u grupama, a svaka je imala zadatak osmisliti model obrazovanja koji bi uvažavao načela cjeloživotnoga učenja i stručnoga usavršavanja za jedno od ovih područja: rada, politike, obrazovnoga sustava te državne uprave na regionalnoj razini. Vežano uz zadatak svaka je grupa trebala predložiti kurikulum, kreirati modele rada, odrediti dinamiku i metode rada unutar svoga prijedloga, te potom osmisliti prezentaciju svoga modela u javnosti i predstaviti je ostalim sudionicima/cama Seminara.

• Model obrazovanja za cjeloživotno učenje u sferi rada

Prva grupa je osmislila program obrazovanja čiji bi sadržaj bili predmeti poput radnoga prava, ekonomije, sociologije, psihologije, vještina komunikacije, ravnopravnosti spolova te ergonomije, te koja bi podučavala zaposlenike/ice odnosu čovjeka prema radu, čovjeka prema čovjeku te pomagala u uočavanju problema unutar radne sredine sa stajališta roda. Svi/e predavači/ce toga programa morali/e bi imati završen program Centra za ženske studije. Za provedbu tih sadržaja bilo bi potrebno godinu dana podučavati trenere koji bi potom (dvaput godišnje na seminarima od 3 do 5 dana) trenirali sindikalne povjerenike/ice koji/e bi provodili/e edukaciju zaposlenika/ica te prikupljali informacije o njihovim iskustvima i problemima. Takvo obrazovanje bilo bi permanentno.

• Model obrazovanja za žene u politici

Druga grupa osmislila je edukativni program 'Moćna žena', koji bi imao cilj osnaživanje žena u političkim strankama. Sadržaj programa podijeljen je na dva dijela:

- a) osnove – koje čine predavanja iz ustavnoga ustrojstva, izbornoga sustava, političkoga sustava, sustava državne uprave, civilnoga društva, te međunarodne politike

⁴ Seminar je održan u Lovranu 10.–12. lipnja 2005.

Primjer: Politika rodne jednakosti i obrazovanje

b) vještine – poput komunikacije, argumentacije, lobiranja, korištenja informacija, političkoga artikuliranja stavova, komunikacije u javnosti, te namicanja financija. Svi programi bili bi kreirani iz perspektive rodno osviještene politike, a obrazovanje bi se odvijalo prema modularnom principu: za članice stranaka poučavale bi se osnove – moduli A i B, a za žene na izbornim listama i već izabrane: vještine u vidu modula á, te modula â u vidu evaluacije. Moduli A i B provodili bi se 6 puta godišnje kao vikend seminari, modul á provodio bi se 7 dana u periodu izbora, a modul â jedanput godišnje u trajanju od dva dana. U program bi se mogle uključiti i nezavisne kandidatkinje te žene s civilne scene.

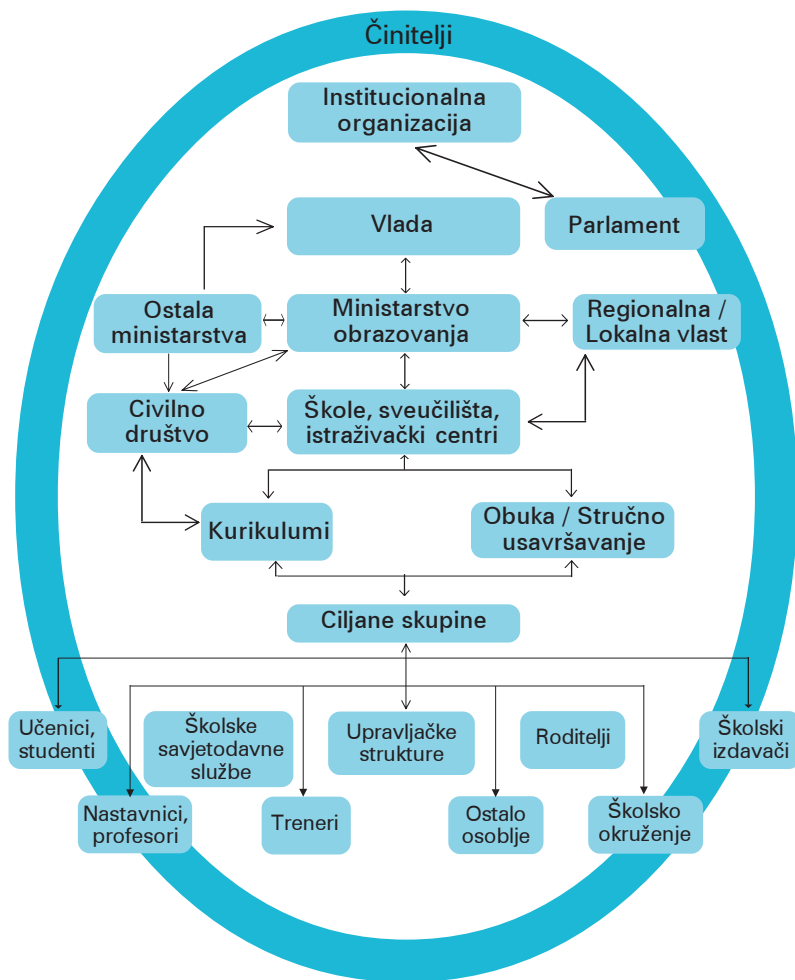
- **Model stručnoga usavršavanja za povjerenstva za ravnopravnost spolova:**

Grupa je osmislila program obrazovanja koji bi se provodio nakon dobivanja mandata, a obuhvaćao bi seminare u trajanju 3-4 dana, radioničkog tipa. U sadržaju bi bilo upoznavanje s mehanizmima ravnopravnosti spolova, procedurom i ovlastima, te o oblicima zajedničkoga rada. Tijekom čitave godine radile bi se analize aktualnih slučajeva, kampanje, kreiranje pisanog materijala i izrada statistike. Novac za to trebao bi se osigurati iz državnoga proračuna.

- **Model cjeloživotnog učenja unutar obrazovnoga sustava**

Grupa je osmislila program ROSE (Rodno osviještena sveučilišna edukacija) koja bi se provodila kroz 10-satni seminar za poboljšanje kvalitete nastave, a sadržaj bi obuhvaćao pitanja rodnih uloga, odnosa u društvu, zakonodavni okvir, te analize slučaja. Edukacija bi se provodila kroz predavanja, radionice te interaktivno učenje, a izvoditeljice bi bile sveučilišne nastavnice rodnih studija, te međunarodni stručnjaci/stručnjakinje, uz stručnjakinje iz Centra za ženske studije. U početku bi se, u program, sveučilišni nastavnici i nastavnice uključivali dobrovoljno. Međutim, krajnji cilj je da on postane obvezom svih sveučilišnih djelatnika i djelatnica, a provodio bi se uz financijsku potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa.

Mogući model – Činitelji rodno osviještene politike u području obrazovanja¹

¹ Preneseno iz: *Promoting Gender Mainstreaming in Schools, Final Report of the Group of Specialists on Promoting Gender Mainstreaming in Schools*, Council of Europe, Directorate General of Human Rights, Strasbourg, 2004., str. 54. URL: <http://www.coe.int> (Uneseno: 24. srpnja 2005.) (24.07.2005.)

Primjer: Politika rodne jednakosti i obrazovanje

Izvori i literatura

Barada, Valerija i dr., 2003.; *Institucionalizacija ženskih studija u Hrvatskoj. Akcijsko istraživanje*, Centar za ženske studije, Zagreb

Centre for Women's Studies, Zagreb, Women's Group Brod, Slavonski Brod, Serbian Democratic Forum (SDF), Zagreb, Centre for Women War Victims – ROSA, Autonomous Women's House, Zagreb, CESI, Center for Counseling and Education of Women, Zagreb Women's Room, Zagreb, Center for Civil Initiatives, Poreč, Croatian Association of People with Physical Disability (HSUTI), Zagreb, B.a.B.e., Zagreb, Association of Independent Trade Unions – Women's Section, Zagreb, Retirement Home for Jewish People, *NGO Report To Committee on Elimination of Discrimination against Women on the Occasion of Second and Third Report of Republic of Croatia*, URL: http://www.zenska-mreza.hr/Aktivnosti/shadow_rp_04.htm (9. 9. 2005.)

Integriranje principa ravnopravnosti spolova u odgojno-obrazovni sistem Bosne i Hercegovine: zbornik radova, 2004.: *Seminar u Kantonu Sarajevo Integriranje principa ravnopravnosti spolova u odgojno-obrazovni sistem Bosne i Hercegovine* (2003). Gender centar Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo

Izješće o radu za 2004. godinu, Republika Hrvatska, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova, Zagreb URL: <http://www.Pr.s.hr/dokumenti/izvjesce/> (29.8.2005.)

Jelavić, Željka, 2004.: Jesu li žene ravnopravne u obrazovanju?; Barada, Valerija/Jelavić Željka (ur.), 2004.: *Uostalom, diskriminaciju treba dokinuti! Priručnik za analizu rodnih stereotipa*, Centar za ženske studije, Zagreb

Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova s programom provedbe Nacionalne politike za promicanje ravnopravnosti spolova u Republici Hrvatskoj od 2001. do 2005. godine (Narodne novine br. 112/01)

Making a European Area of Lifelong Learning a Reality, Communication from the Commission, 2001., European Commission, Directorate-General for Education and Culture, URL: http://europa.eu.int/comm/education/policies/lll/life/index_en.html (29.7.2005.)

Promoting Gender Mainstreaming in Schools, Final Report of the Group of Specialists on Promoting Gender Mainstreaming in Schools, 2004.: Equality Division, Directorate General of Human Rights, Council of Europe, Strasbourg URL: http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Equality/PDF_EG-S-GS%282004%29_E.pdf (25.7.2005.)

Uvođenje načela ravnopravnosti spolova u praksu, priručnik, 2003.; Centar za ravnopravnost spolova, Povjerenstvo za ravnopravnost spolova Vlade RH, 2003., Zagreb

Vidaković Mukić, Marta, 2005.; Antidiskriminacijske odredbe u hrvatskom zakonodavstvu, *Informator*, br. 5356–5357, 6. i 9. 7. 2005, str. 5–6.

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o udžbenicima za osnovnu i srednju školu (*Narodne novine* br. 59/03)

Zakon o ravnopravnosti spolova (*Narodne novine* br. 116/03)

Zakon o udžbenicima za osnovnu i srednju školu iz 2001.g. (*Narodne novine* 117/01)

Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju (*Narodne novine* br. 123/03)

7. IZAZOVI I MOGUĆNOSTI

Prijedlozi sudionika i sudionica projekta Rodna jednakost: od koncepta do provedbe:

- neprekidno apelirati na poštivanje *Zakona o ravnopravnosti spolova*
- dobro osmisliti Nacionalnu politiku o ravnopravnosti spolova s posebnim osvrtom na provođenje na lokalnoj razini
- osmisliti drukčiju javnu politiku – drugačije javne servise (za djecu, prehranu, starije)
- ojačati već postojeća tijela koja se posredno ili neposredno bave jednakošću spolova i pojasniti njihovu nadležnost
- potreba za osobom/osobama u sustavu vlasti koja/e bi koordinirala/e sve podatke koje se odnose na pitanja rodne ravnopravnosti iz različitih područja, dobivene iz različitih instanci
- izboriti Povjerenstvima za ravnopravnost spolova status stalnih radnih tijela, te im udahnuti konkretan sadržaj rada
- uspostavljanje povjerenstava za ravnopravnost spolova pri pojedinim institucijama
- potreba za edukacijom i osvještavanjem na svim razinama
- uvođenje sadržaja o ravnopravnosti spolova u sustav obvezatnoga obrazovanja (poput tjelesnog ili vjerskog odgoja)
- izraditi plan edukacije sudaca o području rodne jednakosti
- uvrštavanje programa rodnoga osvještavanja kao jednog od uvjeta za napredovanje unutar visokoškolskih institucija
- iznaći novčana sredstva za unutarstranačku edukaciju žena
- potreba za seminarima na temu rodne jednakosti upravo u manjim sredinama
- provoditi sustavna istraživanja o diskriminaciji spolova na svim područjima rada koja bi javnosti predočila stvarno situaciju te dala potrebnu argumentaciju za provođenje potrebnih mjera

- rješavanje radnih sporova po hitnom postupku (prema uzoru na komisije i razne industrijske tribunale u europskoj praksi)
- u slučajevima spolne diskriminacije, iskoristiti mogućnost upućivanja preporuke sucima o ubrzanju postupka
- u podzakonske akte Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokoga obrazovanja (razine pravilnika), odnosno u njihove odredbe o obveznim kriterijima za povećanje kvalitete nastave, uvrstiti obrazovanje o rodnim sadržajima
- u literaturu za polaganje stručnoga/državnoga ispita uvrstiti Zakon o ravnopravnosti spolova

Ovo su tek neki od prijedloga za unaprjeđivanje politike rodne jednakosti i u istraživanju mogućnosti valja iskušavati sve modele: od individualnog djelovanja, volonterskog ili profesionalnog, bilo unutar postojećih institucionalnih okvira bilo izvan njih, do povezivanja različitih aktera oko pitanja rodne jednakosti.

8. PRILOG: ZAKON O RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA

Narodne novine 116/2003
HRVATSKI SABOR

1585

Na temelju članka 88. Ustava Republike Hrvatske, donosim

ODLUKU O PROGLAŠENJU ZAKONA O RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA

Proglašavam Zakon o ravnopravnosti spolova, koji je donio Hrvatski sabor na sjednici 14. srpnja 2003.

Broj: 01-081-03-2624/2

Zagreb, 18. srpnja 2003.

Predsjednik
Republike Hrvatske
Stjepan Mesić, v. r.

ZAKON O RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA

I. OPĆE ODREDBE

Članak 1.

Ovim se Zakonom utvrđuju opće osnove za zaštitu i promicanje ravnopravnosti spolova kao temeljne vrednote ustavnog poretka Republike Hrvatske, te definira i uređuje način zaštite od diskriminacije na temelju spola i stvaranje jednakih mogućnosti za žene i muškarce.

Članak 2.

Nitko ne smije trpiti štetne posljedice zbog toga što je kao svjedok ili žrtva diskriminacije na temelju spola dao iskaz pred nadležnim tijelom ili upozorio javnost na slučaj diskriminacije.

Članak 3.

Državna tijela, pravne osobe s javnim ovlastima, te pravne osobe u pretežitom vlasništvu države i jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave dužni su u svim fazama planiranja, donošenja i provedbe neke odluke ili akcije ocjenjivati i vrednovati učinke te odluke ili akcije na položaj žena, odnosno muškaraca, radi postizanja stvarne ravnopravnosti žena i muškaraca.

Članak 4.

Odredbе ovoga Zakona ne smiju se tumačiti niti primjenjivati na način koji bi ograničio ili umanjio sadržaj jamstava o ravnopravnosti spolova koja izviru iz općih pravila međunarodnog prava, pravne stečevine Europske zajednice, te Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena i Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

II. DEFINICIJE POJMOVA

Članak 5.

Ravnopravnost spolova znači da su žene i muškarci jednako prisutni u svim područjima javnog i privatnog života, da imaju jednak status, jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava, kao i jednaku korist od ostvarenih rezultata.

Članak 6.

- (1) Diskriminacija na temelju spola (u daljnjem tekstu: diskriminacija) predstavlja svako normativno ili stvarno, izravno ili neizravno razlikovanje, isključivanje ili ograničenje temeljeno na spolu kojim se otežava ili negira ravnopravno priznanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava muškaraca i žena u političkom, obrazovnom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom, građanskom i svakom drugom području života.
- (2) Zabranjuje se diskriminacija na temelju bračnog ili obiteljskog statusa i spolne orijentacije.
- (3) Poticanje druge osobe na diskriminaciju smatra se diskriminacijom u smislu ovoga Zakona.

Članak 7.

- (1) Izravna diskriminacija postoji ako se prema osobi postupa ili bi se moglo postupati nepovoljnije u jednakim ili sličnim okolnostima u odnosu na osobu suprotnoga spola.
- (2) Neizravna diskriminacija postoji kada neutralna pravna norma, kriteriji ili praksa u jednakim ili sličnim okolnostima stavljaju osobe jednoga spola u nepovoljniji položaj u odnosu na osobu suprotnog spola.
- (3) Diskriminacijom se ne smatraju pravne norme, kriterij ili praksa koji su nužni, odnosno mogu biti opravdani objektivnim činjenicama koje su neovisne o spolu.

Članak 8.

- (1) Uznemiravanje i spolno uznemiravanje predstavljaju diskriminaciju u smislu ovoga Zakona.

- (2) Uznemiravanje je svako neželjeno ponašanje uvjetovano spolom osobe, koje ima za cilj ili koje stvarno predstavlja povredu osobnog dostojanstva i koje stvara neugodno, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.
- (3) Spolno uznemiravanje je svako neželjeno verbalno ili neverbalno, odnosno fizičko ponašanje spolne naravi, koje ima za cilj ili koje stvarno predstavlja povredu osobnog dostojanstva i koje stvara neugodno, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

Članak 9.

- (1) Posebne mjere su specifične pogodnosti kojima se osobama određenog spola omogućuje ravnopravno sudjelovanje u javnom životu, otklanjaju postojeće nejednakosti ili im se osiguravaju prava u kojima su ranije bili prikraćeni.
- (2) Posebne mjere se uvode privremeno radi ostvarivanja stvarne ravnopravnosti žena i muškaraca i ne smatraju se diskriminacijom.

III. POSEBNE MJERE

Članak 10.

Posebne mjere se utvrđuju propisima kojima se uređuju pojedina područja javnog života.

Članak 11.

- (1) Državna tijela, pravne osobe s javnim ovlastima, te pravne osobe u pretežitom vlasništvu države ili jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, obvezna su primjenjivati posebne mjere i donijeti planove djelovanja za promicanje i uspostavljanje ravnopravnosti spolova.
- (2) Tijela iz stavka 1. ovoga članka donose planove djelovanja iz djelokruga svoje nadležnosti na osnovi analize položaja žena i muškaraca, utvrđuju razloge za uvođenje posebnih mjera, ciljeve koje treba postići, način provedbe i metode nadziranja provedbe.
- (3) Planove djelovanja iz stavka 1. ovoga članka prethodno odobrava Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske.

Članak 12.

- (1) Provođenjem posebnih mjera promicat će se ravnopravno sudjelovanje žena i muškaraca u tijelima zakonodavne, izvršne i sudbene vlasti, uključujući javne službe, te postupno povećavati uključivanje podzastupljenog spola tako da njegova zastupljenost dosegne razinu njegovog udjela u ukupnom stanovništvu Republike Hrvatske.
- (2) U svrhu ostvarivanja cilja iz stavka 1. ovoga članka uvodit će se posebne mjere kada je zastupljenost jednoga spola osjetno neuravnotežena.
- (3) Pri imenovanju u državna tijela i tijela jedinice lokalne i područne (regionalne) samouprave i druge pravne osobe s javnim ovlastima, mora se voditi računa o ravnomjernoj zastupljenosti oba spola.
- (4) Pri imenovanju članova odbora, povjerenstava i izaslanstva koja zastupaju Republiku Hrvatsku na međunarodnoj razini, državna tijela dužna su

voditi računa o jednakoj zastupljenosti žena i muškaraca u odborima, povjerenstvima ili izaslanstvima.

IV. DISKRIMINACIJA NA PODRUČJIMA ZAPOŠLJAVANJA I RADA

Članak 13.

- (1) Diskriminacija na području zapošljavanja i rada zabranjena je u javnom i privatnom sektoru, uključujući državna tijela, u odnosu na:
 1. uvjete za zapošljavanje, samozapošljavanje ili obavljanje zanimanja, uključujući kriterije i uvjete za izbor kandidata za radna mjesta, u bilo kojoj grani djelatnosti i na svim razinama profesionalne hijerarhije,
 2. napredovanje na poslu,
 3. pristup svim vrstama i stupnjevima školovanja, profesionalne orijentacije, stručnog usavršavanja i osposobljavanja, dokvalifikacije i prekvalifikacije,
 4. uvjete zaposlenja i rada, sva prava iz rada i na temelju rada, uključujući jednakost plaća,
 5. članstvo i djelovanje u udrugama radnika ili poslodavaca ili u bilo kojoj drugoj profesionalnoj organizaciji, uključujući povlastice koje proizlaze iz tog članstva.
- (2) Prilikom oglašavanja potrebe za zapošljavanjem radnika u oglasu mora biti jasno istaknuto da se za oglašeno radno mjesto mogu javiti osobe oba spola.

V. OBRAZOVANJE

Članak 14.

- (1) Obrazovanje o pitanjima ravnopravnosti spolova predstavlja integralni dio sustava osnovnog, srednjoškolskog i visokoškolskog obrazovanja, kao i cjeloživotnog učenja koji uključuju pripremu oba spola za aktivno i ravnopravno sudjelovanje na svim područjima života.
- (2) Sadržaji rodnostudijskih programa trebaju poticati nova – nediskriminatorna znanja o ženama i muškarcima, uklanjanju spolno/rodne nejednakosti i rodnih stereotipa u obrazovanju na svim razinama, uvažavanja rodnih aspekata u svim obrazovno-nastavnim područjima te donošenja mjera za osiguravanje ujednačene zastupljenosti po spolu kako u školsko/studentskoj populaciji tako i unutar predavačkih struktura.
- (3) Sustavno obrazovanje i osvještavanje o ravnopravnosti spolova obvezujuće je za sva državna tijela, pravne osobe s javnim ovlastima, posebice obrazovne ustanove, te druge pravne osobe koje sudjeluju u provedbi promicanja i uspostavljanja ravnopravnosti spolova.
- (4) Nadležno državno tijelo za obrazovanje i institucije na području obrazovanja provodit će posebne mjere, osobito u odnosu na:
 1. pristup obrazovanju,
 2. pripremu, usvajanje i provedbu programa obrazovanja,
 3. davanje obveznih odobrenja udžbenicima i nastavnim pomagalicama,
 4. uvođenje organizacijskih inovacija,
 5. mijenjanje pedagoških i andragoških metoda.

VI. POLITIČKE STRANKE

Članak 15.

Političke stranke koje su upisane u registar političkih stranaka usvajaju svake četiri godine plan djelovanja o pitanju uravnotežene zastupljenosti žena i muškaraca i, u skladu s njim, određuju metode za promicanje uravnoteženije zastupljenosti žena i muškaraca u tijelima stranke, na popisima kandidata za izbore u Hrvatski sabor i tijelima jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave.

VII. MEDIJI

Članak 16.

- (1) Mediji će kroz programske koncepte promicati razvoj svijesti o ravnopravnosti žena i muškaraca.
- (2) Zabranjeno je javno prikazivanje i predstavljanje žena i muškaraca na uvredljiv, omalovažavajući ili ponižavajući način, s obzirom na spol i spolnu orijentaciju.

VIII. STATISTIČKI PODACI

Članak 17.

- (1) Svi statistički podaci i informacije koji se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju u državnim tijelima, javnim službama i ustanovama, moraju biti iskazani po spolu.
- (2) Statistički podaci i informacije koji se prikupljaju, evidentiraju i obrađuju, prema stavku 1. ovoga članka, dostupni su javnosti u skladu s propisima kojima se uređuje zaštita osobnih podataka i s odredbama posebnog zakona kojim se uređuje područje službene statistike.

IX. OSIGURANJE PROVEDBE ZAKONA

1. URED ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

Članak 18.

- (1) Vlada Republike Hrvatske osnovat će uredbom Ured za ravnopravnost spolova (u daljnjem tekstu: Ured) kao stručnu službu za obavljanje poslova u vezi s ostvarivanjem ravnopravnosti spolova.
- (2) Ured obavlja stručne i druge poslove na način da:
 1. koordinira sve aktivnosti kojima je cilj uspostavljanje ravnopravnosti spolova, što uključuje pružanje profesionalne pomoći u primjeni i provedbi ovoga Zakona i drugih propisa koji se odnose na ravnopravnost spolova,
 2. odobrava tijelima iz članka 11. ovoga Zakona provedbu planova djelovanja,
 3. predlaže Vladi Republike Hrvatske i državnim tijelima donošenje ili izmjene zakona i drugih propisa kao i usvajanje drugih mjera,
 4. izrađuje nacionalnu politiku za promicanje ravnopravnosti spolova i nadzire njezinu provedbu,

5. provodi istraživanja, izrađuje analize i svake dvije godine Vladu Republike Hrvatske izvještava o provedbi nacionalne politike,
 6. prati usklađenost i primjenu zakona i drugih propisa koji se odnose na ravnopravnost spolova u odnosu na međunarodne dokumente,
 7. priprema nacionalna izvješća o ispunjavanju međunarodnih obveza u području ravnopravnosti spolova,
 8. surađuje s nevladinim udrugama koje su aktivne u području ravnopravnosti spolova i osigurava djelomično financiranje njihovih projekata ili aktivnosti,
 9. promiče znanje i svijest o ravnopravnosti spolova,
 10. prima predstavlke stranaka o povredama odredbi ovoga Zakona i drugih propisa,
 11. izvještava Vladu Republike Hrvatske svake godine, najkasnije krajem travnja za prethodnu godinu o svojim aktivnostima.
- (3) Uredbom iz stavka 1. ovoga članka propisat će se unutarnje ustrojstvo, način i organizacija rada, te druga pitanja značajna za obavljanje poslova Ureda.

2. PRAVOBRANITELJ/ICA ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

Članak 19.

- (1) Pravobranitelj/icu za ravnopravnost spolova (u daljnjem tekstu: pravobranitelj/ica) imenuje i razrješava Hrvatski sabor na prijedlog Vlade Republike Hrvatske.
- (2) Pravobranitelj/ica ima zamjenika/cu koje imenuje i razrješava Hrvatski sabor na prijedlog pravobranitelja/ice.
- (3) Pravobranitelj/ica i njegov/njezin zamjenik/ica dužnosnici su Republike Hrvatske, imenuju se na vrijeme od 8 godina i mogu biti ponovno imenovani.
- (4) Pravobranitelj/ica i njegov/njezin zamjenik/ca moraju biti različitog spola, a jedan/na od njih mora biti diplomirani pravnik/ica.
- (5) Za pravobranitelja/icu i njegovog/njezinog zamjenika/icu može biti imenovan hrvatski državljanin/ka koji ima visoku stručnu spremu i koji je osobnim zalaganjem poznat javnosti u području zaštite ljudskih prava.

Članak 20.

Pravobranitelj/ica i njegov/njezin zamjenik/ica bit će razriješeni dužnosti prije istjeka vremena na koje su imenovani u slučaju:

1. vlastitog zahtjeva,
2. gubitka hrvatskog državljanstva,
3. trajnoga gubitka sposobnosti za obnašanje dužnosti,
4. pravomoćne osude za kazneno djelo, ili
5. neprihvaćanja godišnjeg izvješća o radu ili nezakonitog, nepravodobnog ili nestručnog obavljanja svoje dužnosti.

Članak 21.

- (1) Pravobranitelj/ica djeluje neovisno i samostalno, prati provođenje ovoga Zakona i drugih propisa koji se tiču ravnopravnosti spolova i najmanje jednom godišnje izvješćuje Hrvatski sabor.

- (2) Pravobranitelj/ica razmatra slučajeve kršenja načela ravnopravnosti spolova, slučajeva diskriminacije prema pojedincima ili grupama pojedinaca koje su počinila tijela državne uprave, jedinica tijela lokalne i područne (regionalne) samouprave i druga tijela s javnim ovlastima, zaposleni u tim tijelima i druge pravne i fizičke osobe.
- (3) Svatko se može obratiti pravobranitelju/ici zbog povreda odredbi ovoga Zakona bez obzira da li je neposredno oštećen, osim ako se oštećena strana tome izrijekom protivi.

Članak 22.

- (1) U obavljanju poslova iz svoga djelokruga pravobranitelj/ica je ovlašten/a upozoravati, predlagati i davati preporuke.
- (2) Pravobranitelj/ica je ovlašten/a od tijela iz članka 21. stavka 2. tražiti izvješća, a u slučaju neudovoljavanja zahtjeva, pravobranitelj/ica može tražiti provođenje nadzora od tijela koje obavlja nadzor nad njihovim radom.
- (3) Ako u obavljanju poslova pravobranitelj/ica sazna za povredu odredbi ovoga Zakona s elementima kaznenog djela podnijet će prijavu nadležnom državnom odvjetništvu.

Članak 23.

- (1) Pravobranitelj/ica ima pravo podnijeti prijedlog za pokretanje postupka ocjene ustavnosti zakona, odnosno ustavnosti i zakonitosti drugih propisa ako ocijeni da je povrijeđeno načelo ravnopravnosti spolova.
- (2) Ako pravobranitelj/ica utvrdi da je povrijeđeno načelo ravnopravnosti spolova zbog nesuklađenosti propisa s ovim Zakonom, predložiti će pokretanje postupka izmjene takvog propisa.
- (3) Pravobranitelj/ica u obavljanju svojih poslova može zatražiti stručnu pomoć znanstvenih i stručnih osoba i institucija.

Članak 24.

- (1) Državna tijela i pravne osobe s javnim ovlastima, pravnim osobama u pretežitom vlasništvu države ili jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave, te pravne i fizičke osobe, dužne su pravobranitelju/ici dati sve potrebne informacije i omogućiti uvid u dokumentaciju bez obzira na stupanj tajnosti najkasnije u roku od 15 dana od dana primitka zahtjeva.
- (2) Pravobranitelj/ica i osobe zaposlene u njegovom/njezinom uredu, dužni su podatke za koje su saznali u obavljanju poslova čuvati kao službenu tajnu.

Članak 25.

- (1) Pravobranitelj/ica donosi poslovnik o svom radu kojim se uređuje način i organizacija rada, unutarnji ustroj stručne službe, te druga pitanja značajna za obavljanje poslova pravobranitelja/ice.
- (2) Poslovnik o radu iz stavka 1. ovoga članka potvrđuje Hrvatski sabor.

3. KOORDINATOR/ICA U TIJELIMA DRŽAVNE UPRAVE

Članak 26.

- (1) Čelnik tijela državne uprave određuje dužnosnika koji obavlja i poslove koordinatora za ravnopravnost spolova.
- (2) Koordinator iz stavka 1. ovoga članka u skladu s nadležnosti tijela državne uprave surađuje s Uredom te odgovara za provedbu ovoga Zakona.

4. SUDSKA ZAŠTITA

Članak 27.

U slučajevima diskriminacije iz članka 6., 7. i 8. ovoga Zakona osoba koja se smatra oštećenom može zahtijevati naknadu štete po propisima obveznog prava o odgovornosti za štetu.

X. OSIGURANJE SREDSTAVA

Članak 28.

Sredstva za rad Ureda osiguravaju se u proračunu Republike Hrvatske.

XI. KAZNENE ODREDBE

Članak 29.

Odgovorna osoba u pravnoj osobi s javnim ovlastima i pravnoj osobi u pretežitom vlasništvu države ili jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave koja Uredu ne podnese plan djelovanja kaznit će se za prekršaj novčanom kaznom u iznosu od 3.000,00 kuna.

XII. PRIJELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Članak 30.

Tijela iz članka 11. ovoga Zakona dužna su izraditi analize i dostaviti planove djelovanja s posebnim mjerama Uredu u roku od godine dana od dana stupanja na snagu ovoga Zakona.

Članak 31.

Nadležno državno tijelo iz članka 14. ovoga Zakona dužno je uskladiti programe osnovnog i srednjeg obrazovanja, programe stručnog osposobljavanja i usavršavanja i cjeloživotnog obrazovanja s odredbama ovoga Zakona u roku od godine dana od dana stupanja na snagu ovoga Zakona.

Članak 32.

Nadležna tijela za vođenje statističkih podataka iz članka 17. ovoga Zakona dužna su usklađivati obrasce za vođenje tih podataka na način koji će osigurati provedbu ovoga Zakona.

Članak 33.

- (1) Vlada Republike Hrvatske će donijeti Uredbu iz članka 18. ovoga Zakona u roku od 60 dana od dana stupanja na snagu ovoga Zakona.
- (2) Vlada Republike Hrvatske će Hrvatskom saboru predložiti imenovanje pravobranitelja/ice u roku od 60 dana od dana stupanja na snagu ovoga Zakona.

- (3) Pravobranitelj/ica će Hrvatskom saboru predložiti imenovanje zamjenika/ice u roku od 30 dana od dana svoga imenovanja.

Članak 34.

Pravobranitelj/ica će donijeti poslovnik iz članka 25. ovoga Zakona u roku od 60 dana od dana stupanja na dužnost.

Članak 35.

Koordinatori iz članka 26. ovoga Zakona moraju biti određeni u roku od 3 mjeseca od dana stupanja na snagu ovoga Zakona.

Članak 36.

Zakoni i drugi propisi će se uskladiti s odredbama ovoga Zakona u roku od godine dana od dana stupanja na snagu ovoga Zakona.

Članak 37.

Ovaj Zakon stupa na snagu osmoga dana od dana objave u »Narodnim novinama«.

Klasa: 044-01/03-01/05
Zagreb, 14. srpnja 2003.

HRVATSKI SABOR

Predsjednik
Hrvatskoga sabora
Zlatko Tomčić, v. r.

ISBN 953-6955-09-1

9 789536 955091